
*Навчально-
методичне
забезпечення*

З. В. ЯРЕМАК

АГРАРНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**Методичні вказівки
для підготовки до семінарських (практичних)
занять
студентів денної форми навчання**

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Навчально-науковий юридичний інститут

З. В. ЯРЕМАК

АГРАРНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**Методичні вказівки
для підготовки до семінарських (практичних)
занять
студентів денної форми навчання**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма Право
Спеціальність 081 Право
Галузь знань 08 Право

Івано-Франківськ, 2020

ББК 67.9(4УКР)

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 29.10.2020 року)

Рецензенти:

Вівчаренко Олег Антонович – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Олійник Оксана Степанівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Яремак З. В. Аграрне право України. Методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних) занять студентів денної форми навчання. Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2020. 60 с.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і призначені для підготовки до семінарських (практичних) занять з навчальної дисципліни «Аграрне право України», підготовки до здачі іспиту. В посібнику викладені: програма курсу, завдання до семінарських і практичних занять, які включають короткі методичні рекомендації, що сприятимуть підготовці до занять, перелік питань, які виносяться на обговорення на занятті, контрольних питань для перевірки знань, практичних завдань. До кожної теми поданий перелік літератури, до якого включена монографічна та інші наукові джерела по темі, а також розширений перелік нормативно-правових актів, які регулюють відповідний вид відносин станом на 01.09.2020 р.

Посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів.

© Яремак З. В., 2020
© ПНУ ім. В. Стефаника,
2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ І ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	15
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1	
Тема. Аграрне право України як самостійна галузь права	15
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2	
Тема. Джерела аграрного права	17
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3	
Тема. Державно-правове регулювання сільського господарства	20
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4	
Тема. Правове становище сільськогосподарських підприємств та їх об'єднань	23
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5	
Тема. Правовий статус сільськогосподарських кооперативів	27
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6	
Тема. Правове становище фермерського господарства	31
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7	
Тема. Правове регулювання ведення особистих селянських господарств	35
ОСОБЛИВА ЧАСТИНА	
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8	
Тема. Правове регулювання використання природних ресурсів в сільському господарстві	39
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9	
Тема. Правове регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств	44
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 10	
Тема. Правове забезпечення безпечності та якості сільськогосподарської продукції. Екологізація аграрного виробництва	48
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 11	
Тема. Договірне регулювання аграрних правовідносин	52
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 12 – 13	
Тема. Правове регулювання аграрного ринку	55
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 14	
Тема. Правове забезпечення сільськогосподарської діяльності відповідно до вимог ЄС та СОТ	58

ПЕРЕДМОВА

Вивчення аграрного права України – невід’ємна частина правової освіти студентів юридичних спеціальностей. Особливого значення набуває дослідження загальнотеоретичних засад аграрного права в сучасний період реформування економіки, здійснення аграрної і земельної реформи.

Норми аграрного права відіграють важливу роль у забезпеченні реалізації аграрної політики держави. Вирішення економічних та соціальних проблем села, всього агропромислового комплексу значною мірою залежать від їх правового забезпечення. Сучасний етап розвитку аграрного права України характеризується розширенням кола суб’єктів аграрних правовідносин. Так, в Україні створено законодавчу базу для розвитку різних форм господарювання на селі: державних, комунальних і приватних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських товариств, фермерських господарств, приватних аграрних підприємств та ін. В умовах проведення аграрної реформи в Україні спостерігається також розширення системи аграрного права за рахунок виникнення нових аграрно-правових інститутів (інституту аграрної реформи; сільськогосподарської оренди; приватної власності на землю; фермерства тощо).

Аграрне право України є важливою навчальною дисципліною. У процесі її вивчення забезпечується поглиблення знань у сфері земельних, трудових, майнових, організаційних, соціальних та інших відносин, що виникають в сфері сільськогосподарського виробництва, виявлення їх специфіки, а також оволодіння нормативно-правовим матеріалом, необхідним у майбутній трудовій діяльності студентів.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Аграрне право України» є формування системи знань з правового регулювання аграрних відносин, вироблення навиків правильного застосування нормативно-правових актів аграрного законодавства України.

Основними цілями вивчення дисципліни «Аграрне право України» є набуття студентами знань та розуміння змісту положень нормативно-правових актів, що застосовуються для регулювання аграрних відносин, застосування навичок та знань, набутих при вивченні теоретичного матеріалу, для самостійного розв’язання практичних проблем, які виникають у процесі реалізації правосуб’єктності учасників аграрних правовідносин, правильного тлумачення та застосування норм аграрного законодавства.

При вивченні дисципліни «Аграрне право України» застосовуються такі *форми організації навчального процесу*: лекції, семінарські (практичні) заняття, консультації, контрольна робота, екзамен, самостійна робота студентів. Методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних) занять з дисципліни «Аграрне право України» підготовлено з урахуванням положень програми та робочої програми, вимог нормативних документів щодо регулювання навчального та освітнього процесів в обсязі, необхідному для повного й глибокого опанування студентами основних положень дисципліни.

Даний посібник покликаний допомогти студентам в процесі вивчення дисципліни «Аграрне право України». *Основою підготовки до семінарських занять виступають навчальні підручники та посібники, які є загальними для всіх тем, а саме:*

1. Аграрне право : підручник / В.М. Корнієнко, Г.С. Корнієнко, І.М. Кульчій та інші; за ред. А.М. Статівки. Харків : Право, 2018.
2. Аграрне право України : навч. посіб. у схемах / Оверковська Т. К. ; Вінниц. нац. аграр. ун-т. Вінниця : Едельвейс і К, 2014. 188 с.
3. Аграрне право України: Навчальний посібник / Гаєцька-Колотило Я.З., Ільків Н.В. К.: Істина: 2008. 184 с.
4. Аграрне право України: Навчальний посібник / Харитонова Т. Є., Каракаш І.І. Одеса: Юридична література, 2017. 436 с.
5. Аграрне право України: Підручник / Багай Н.О., Бондар Л.О., Гуревський В.К. та ін.; За ред. О.О. Погрібного. Київ: Істина, 2007 (2004, 2005).
6. Аграрне право України: підручник / Єрмоленко В.М., Гафурова О.В., Гребенюк М.В. та ін.; За заг. ред. В.М. Єрмоленка. К.: Юрінком Інтер, 2010. 608 с.
7. Аграрне право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / В. М. Гайворонський, В. П., В. М. Корнієнко, А.М.Статівка та ін.; За ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. Х.: Право, 2003. 240 с.
8. Аграрне право України: Підручник. 2-е видання перероблене і доповнене / Янчук В.З., Андрейцев В.І., Василюк С.Ф. та ін.; За ред. В.З. Янчука. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 720 с.
9. Аграрне право: конспект лекцій у схемах [Текст] / А. Г. Бобкова, Ю. М. Павлюченко; Донец. нац. ун-т. Донецьк: ДонНУ, 2013. 242 с.
10. Аграрне право: навч. посіб. / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич. Харків: Юрайт, 2014. 352 с.
11. Аграрне право: навч. посіб. / Т. М. Дроздюк ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К. : КНТЕУ, 2013. 199 с.
12. Аграрне право: підручник для студ. вищ. навч. закл. / Жушман В.П., Уркевич В.Ю., Корнієнко та ін.; За ред. проф. В.П. Жушмана, А.М. Статівки. Харків: Право, 2010.
13. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія / О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Харків: Право, 2013. 326 с.
14. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: [монографія] / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Київ : Вид. О. М. Ешке, 2014. 268 с.
15. Дмитренко І.А. Аграрне право України: Підручник, 2-ге вид. перероб і допов. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 355 с.
16. Жушман В.П. Аграрне право та законодавство України (В питаннях та відповідях): Навчально-практичний посібник. Видання третє, доповнене та перероблене. Х.: ТОВ «Одісей», 2006.

17. Законодавство та право в агропромисловому комплексі України: навчальний посібник/ О.Ф. Мельничук, Н.П. Опольська. Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2011. 334 с.

18. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: навч. посіб. / за ред. А. М. Статівки. Харків: Юрайт, 2015. 241 с.

19. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : [монографія] / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків : Право, 2012. 448 с.

20. Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні: монографія / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків: Право, 2016. 360 с.

У посібник включена тематика та зміст семінарських і практичних занять. До кожної теми, винесеної на семінарські заняття, сформульована анотація, методичні поради до її вивчення, які коротко визначають зміст теми, націлюють на вибір правильного підходу до аналізу теми, акцентують на проблемних моментах, вказують на вироблення схеми підготовки питань. До теми також подається перелік додаткової наукової літератури, ознайомлення з якою забезпечить глибший теоретичний аналіз відповідних питань, а також перелік нормативно-правових актів, які служать законодавчою основою регулювання даного виду відносин.

До тем, винесених на розгляд на семінарських (практичних) заняттях, поданий детальний перелік питань, які будуть розглядатись на занятті, перелік контрольних питань, що носять більш конкретний, деталізований характер, передбачають здійснення узагальнення чи навпаки конкретизації окремих положень теми, порівняння нормативних приписів, тлумачення норм тощо і забезпечують більш глибоке освоєння теми.

Також включені практичні завдання, які передбачають юридичний аналіз відносин, кваліфікацію юридичних фактів, що мали місце, вирішення на основі нормативно-правових актів правових конфліктів, ситуацій. При вирішенні практичних завдань, насамперед необхідно проаналізувати коло відносин, які склалися, та вибрати правові норми, що підходять для врегулювання в даному випадку. Вибравши норму, слід переконатись в її чинності та автентичності тексту, перевірити межі дії, щоб впевнитись, що саме вона (чи кілька норм), стануть нормативною підставою правової кваліфікації. В процесі аналізу норми відбувається також її тлумачення, з'ясування змісту з урахуванням вивчених теоретичних положень. Відповідь – вирішення практичних завдань – повинна бути максимально повною, обґрунтованою, з посиланням на конкретні статті нормативно-правових актів та визначенням можливих варіантів вирішення, які можуть відрізнятися в залежності від зміни обставин.

Підготовка до семінарських (практичних) занять не вимагає переписування в зошит підготовки до занять положень підручників чи статей нормативно-правових актів, однак для належних, обґрунтованих відповідей, в першу чергу на контрольні питання та практичні завдання, в зошиті повинні бути

вказані номери статей, їх положення, висновки по справі, результати вирішення конфліктів, які використовуються при відповідях, а також дають змогу викладачу оперативно перевірити підготовку до заняття.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Загальна частина

Тема 1. Аграрне право України як самостійна галузь права

Становлення сільськогосподарського (аграрного) права як галузі права. Розвиток аграрного права в умовах реформування аграрних відносин в Україні.

Поняття та ознаки аграрного права України. Предмет аграрного права як галузі права. Аграрні правовідносини, їх види. Методи правового регулювання аграрних відносин. Принципи аграрного права. Система аграрного права.

Співвідношення та взаємодія аграрного права з іншими галузями права.

Виникнення і розвиток науки аграрного права. Аграрне право як навчальна дисципліна.

Тема 2. Джерела аграрного права

Загальна характеристика аграрного законодавства України. Особливості аграрного законодавства на сучасному етапі.

Поняття і види джерел аграрного права. Конституційні засади аграрного права України. Закони в системі джерел аграрного права. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела аграрного права, основні напрями їх регулювання. Характеристика, види і юридична сила локальних правових актів в сільському господарстві.

Систематизація аграрного законодавства. Перспективи вдосконалення аграрного законодавства України.

Тема 3. Державне регулювання сільського господарства в Україні

Поняття, зміст та принципи державного регулювання сільського господарства України. Форми і методи державного регулювання сільського господарства.

Система і повноваження органів управління у сфері сільськогосподарського виробництва.

Здійснення державного контролю та нагляду за додержанням аграрного законодавства. Теоретичні та практичні проблеми формування системи органів державного контролю в сільському господарстві.

Державна аграрна політика: поняття, правове регулювання, напрями діяльності. Правове забезпечення продовольчої безпеки. Правові засади гарантування продовольчої безпеки України.

Основні напрями та правові форми державної підтримки суб'єктів господарювання у сфері сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарське дорадництво.

Правове регулювання публічно-приватного партнерства у сільському господарстві. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності у сільському господарстві.

Тема 4. Суб'єкти аграрного права

Характеристика учасників сільськогосподарського виробництва як суб'єктів аграрного права, їх види. Поняття «сільськогосподарський товаровиробник» і «сільськогосподарське підприємство».

Сільськогосподарські підприємства як суб'єкти аграрних відносин: поняття, ознаки, види. Особливості правового становища сільськогосподарських підприємств кооперативного та корпоративного типів та їх об'єднання.

Загальна характеристика правового статусу фізичних осіб як суб'єктів аграрного виробництва. Фізичні особи як засновники, члени й учасники сільськогосподарських підприємств. Особливості правового становища найманих працівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств.

Тема 5. Правове становище сільськогосподарських підприємств та їх об'єднань

Поняття та ознаки колективного сільськогосподарського підприємства.

Поняття, юридичні ознаки, особливості правосуб'єктності державних (комунальних) сільськогосподарських підприємств. Правовий режим майна державних (комунальних) сільськогосподарських підприємств.

Поняття, правові ознаки та види сільськогосподарських товариств. Порядок та особливості утворення сільськогосподарського акціонерного товариства і товариства з обмеженою відповідальністю. Правовий режим майна та землі сільськогосподарських товариств. Органи управління та контролю сільськогосподарського товариства та їх компетенція. Майнові фонди сільськогосподарського товариства.

Правовий статус об'єднань підприємств в сільському господарстві. Особливості різних видів об'єднань підприємств. Правове становище аграрної холдингової компанії. Порядок утворення та державної реєстрації аграрної холдингової компанії. Правовий режим майна аграрної холдингової компанії. Виробничо-господарська діяльність аграрної холдингової компанії та її правове забезпечення.

Тема 6. Правовий статус сільськогосподарських кооперативів

Поняття та основні ознаки сільськогосподарських кооперативів та їх види. Кооперативні об'єднання.

Порядок створення сільськогосподарських кооперативів. Право членства у сільськогосподарських підприємствах кооперативного типу. Права та обов'язки членів сільськогосподарських кооперативів.

Правовий режим пайового та неподільного фондів підприємства. Правовий режим земельної ділянки кооперативу. Система органів самоврядування в кооперативних сільськогосподарських підприємствах. Особливості господарської діяльності сільськогосподарських кооперативів. Державна підтримка сільськогосподарських кооперативів.

Порядок припинення діяльності сільськогосподарських кооперативів.

Тема 7. Правове становище фермерського господарства

Загальна характеристика Закону України «Про фермерське господарство». Поняття та юридичні ознаки фермерського господарства. Порядок створення та державної реєстрації фермерських господарств. Сімейне фермерське господарство.

Умови членства в господарстві. Права та обов'язки членів.

Земельні відносини у фермерських господарствах. Правовий режим майна у фермерських господарствах. Господарська діяльність фермерських господарств. Припинення діяльності фермерських господарств.

Тема 8. Правове регулювання ведення особистих селянських господарств

Загальна характеристика законодавчого регулювання ведення особистих селянських господарств.

Поняття та ознаки особистого селянського господарства. Відмінність особистого селянського господарства від фермерського господарства.

Земельні відносини в особистому селянському господарстві громадян. Правове регулювання майнових відносин в особистих селянських господарствах. Господарська діяльність особистих селянських господарств.

Змістовий модуль 2.

Особлива частина

Тема 9. Правове регулювання використання природних ресурсів в сільському господарстві

Види використання природних ресурсів у сільському господарстві. Додержання екологічних вимог при використанні природних ресурсів у сільському господарстві.

Види використання земельних ресурсів у сільському господарстві. Права та обов'язки сільськогосподарських землекористувачів. Плата за землю: земельний податок і орендна плата.

Правове регулювання лісокористування у сільському господарстві. Правове регулювання використання водних ресурсів у сільському господарстві. Надрокористування у сільському господарстві.

Тема 10. Охорона довкілля в сільському господарстві

Правове регулювання охорони довкілля у сільському господарстві.

Правовий інститут меліорації земель у сільському господарстві. Правове регулювання хімізації сільського господарства. Державна реєстрація пестицидів та агрохімікатів. Правове регулювання застосування біотехнологій.

Правова охорона земель у сільському господарстві. Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам. Підстави та порядок відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Правове регулювання поведінки з відходами сільського господарства.

Тема 11. Правове регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств

Поняття і зміст виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Спеціалізація сільськогосподарського виробництва.

Правове регулювання фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств. Оподаткування сільськогосподарських підприємств. Законодавче регулювання зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Загальна характеристика і особливості правового регулювання трудових відносин в сільськогосподарських підприємствах.

Тема 12. Правове забезпечення безпечності та якості сільськогосподарської продукції

Поняття і зміст безпечності та якості сільськогосподарської продукції.

Участь держави у забезпеченні безпечності та якості сільськогосподарської продукції і харчових продуктів. Права, обов'язки та відповідальність суб'єктів у сфері забезпечення безпечності та якості сільськогосподарської продукції.

Сертифікація як нормативні засади якості і безпечності сільськогосподарської продукції.

Тема 13. Екологізація аграрного виробництва

Правові засади екологізації сільськогосподарського виробництва.

Реалізація та правове забезпечення принципу екологізації аграрного виробництва у сфері використання земель сільськогосподарського призначення.

Органічне сільськогосподарське виробництво та його правова регламентація. Правове регулювання та реалізація принципу екологізації аграрного виробництва при використанні генетично-модифікованих організмів.

Тема 14. Договірне регулювання аграрних правовідносин

Поняття, види та особливості договірних зобов'язань в АПК.

Загальна характеристика договірних відносин з реалізації сільськогосподарської продукції. Поняття договору контракції сільськогосподарської продукції.

Договори матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Договори фінансового лізингу за участю аграрних товаровиробників. Договори виробничо-технічного обслуговування (договори на агрохімічне обслуговування; договір на виконання авіаційно-хімічних робіт; договір на виконання робіт по терасуванню схилів, створенню полезахисних смуг; договори на полив с/г культур; договори на ремонт та технічне обслуговування сільськогосподарської техніки).

Тема 15. Правове регулювання аграрного ринку

Правові засоби формування аграрного ринку. Поняття організованого аграрного ринку, його інфраструктура. Загальна характеристика учасників аграрного ринку. Правове становище аграрної біржі, її функції.

Державне регулювання цін на окремі види сільськогосподарської продукції. Поняття об'єктів державного цінового регулювання. Мінімальні та максимальні інтервенційні ціни. Порядок здійснення товарних та фінансових інтервенцій.

Правове регулювання ринку зерна. Державне регулювання ринку зерна та формування зернових ресурсів. Ресурси зерна державного продовольчого резерву та регіональні ресурси зерна. Загальна характеристика суб'єктів ринку зерна. Порядок декларування зерна. Правове регулювання контролю якості зерна. Порядок здійснення заставних закупок зерна. Поняття бюджетної позики у межах режиму державних заставних закупівель. Умови отримання позики. Порядок здійснення державних форвардних закупівель зерна.

Правове становище Аграрного фонду, його повноваження.

Загальна характеристика оптових ринків сільськогосподарської продукції. Порядок набуття юридичною особою статусу оптового ринку. Основні напрями діяльності. Державна політика підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Тема 16. Правове забезпечення сільськогосподарської діяльності відповідно до вимог ЄС та СОТ

Організаційно-правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції в контексті вимог ЄС та СОТ.

Основні категорії та принципи виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції згідно з вимогами законодавства ЄС та права СОТ. Правове регулювання відносин щодо виробництва продукції рослинництва та тваринництва в межах СОТ.

Адаптація аграрного законодавства України до вимог законодавства ЄС. Спільна аграрна політика та особливості державної підтримки аграрних підприємств в ЄС.

Тема 17. Захист прав сільськогосподарських товаровиробників

Загальна характеристика та основні способи захисту прав сільськогосподарських товаровиробників в сучасний період.

Правове регулювання юридичної служби в сільськогосподарських підприємствах. Права та обов'язки юридичної служби сільськогосподарських підприємств.

Судовий захист прав аграрних виробників.

Тема 18. Правове забезпечення соціального розвитку села

Законодавче регулювання пріоритетності соціального розвитку села.

Організаційно-економічні та правові заходи, що забезпечують пріоритетність соціального розвитку села. Заходи по культурно-побутовому

обслуговуванню села. Пільги у фінансовому забезпеченні села і АПК.

Правове регулювання відносин у сфері забезпечення сталого розвитку сільських територій. Правові засади диверсифікації сільських територій.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ І ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Загальна частина

Тема 1. Аграрне право України як самостійна галузь права

Вихідним матеріалом для розуміння зазначеної теми є загальні положення теорії права про визначення галузі права, можливості існування комплексних галузей права. Основними критеріями, які дозволяють говорити про самостійність галузі права, є наявність предмету, методу правового регулювання, принципів і джерел галузі права. Необхідно звернути увагу на наявність цих критеріїв у аграрного права і з'ясувати, що конкретно є предметом аграрного права, які методи правового регулювання і принципи аграрного права. При цьому слід враховувати те, що аграрне право відноситься до комплексних галузей права, що визначає специфіку цієї галузі.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття та ознаки аграрного права України.
2. Предмет аграрного права. Особливості аграрних правовідносин, їх елементи та основні види.
3. Методи правового регулювання аграрних відносин.
4. Принципи аграрного права.
5. Система аграрного права. Аграрне право як галузь законодавства, юридичної науки та навчальна дисципліна.
6. Співвідношення аграрного права з іншими галузями права.

Контрольні питання:

1. Яка різниця між термінами: “сільськогосподарський”, “аграрний” та “земельний”?
2. Які особливості сільськогосподарського виробництва зумовили необхідність комплексного спеціалізованого регулювання аграрних відносин?
3. Охарактеризуйте предмет аграрного права України.
4. Охарактеризуйте сучасне аграрне право як навчальну дисципліну. Якими, на Ваш погляд, є напрями її розвитку?
5. Дайте визначення системи аграрного права.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. На основі прочитаних статей та монографій виділіть основні точки зору авторів щодо визнання (невизнання) сільськогосподарського (аграрного)

права як галузі права, розуміння суті та предмета цієї галузі, висловлені у період її становлення.

2. Визначте основні напрями розвитку аграрного права в умовах реформування аграрних відносин в Україні.

3. Дослідіть основні перспективи розвитку аграрного права України в умовах світових інтеграційних процесів.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Сільськогосподарський кооператив уклав договори на:

- будівництво ремонтної майстерні та відгодівельного майданчика з ПАТ «Обласне будівельно-ремонтне управління «Будсервіс»»;
- реалізацію зерна, молока та м'яса з ФОП «Калина»;
- проведення скиртування соломи у кількості 450 ц з 4 колишніми членами СВК;
- будівництво і експлуатацію молочного цеху з фермерським господарством «Петровське»;
- співпрацю з виконавчим директором кооперативу.

Надайте характеристику правовідносин, що виникають із вказаних договорів, зазначте їх елементи та види.

2. Фермерське господарство «Польове» і ПАТ «Колос» уклало договори контрактації насіння соняшнику та цукрових буряків. Фермерське господарство вчасно і в повному обсязі виконало свої зобов'язання за договором. ПАТ прострочило виконання обов'язку щодо оплати поставленої продукції, внаслідок чого фермерське господарство не змогло своєчасно виконати податкові зобов'язання перед бюджетом, а тому до нього були застосовані фінансові санкції.

Охарактеризуйте правовідносини, що виникли, визначте їх елементи та види. Яку відповідальність будуть нести суб'єкти за невиконання зобов'язань?

3. Визначте елементи та види правовідносин у наведених нижче прикладах:

- 1) Савченко отримує земельну ділянку для заняття садівництвом та будівництва садового будиночку;
- 2) голова фермерського господарства укладає трудовий договір з гр. Л.;
- 3) члену сільськогосподарського кооперативу П. повертається його пай у зв'язку з припиненням членства в кооперативі;
- 4) відносини з приводу відшкодування шкоди, заподіяної сільськогосподарському кооперативу колишнім членом кооперативу П., виключеним за систематичне порушення Статуту та Правил внутрішнього розпорядку.

Чи є вказані правовідносини предметом правового регулювання аграрного права?

Література:

1. Багай Н.О. Принципи аграрного права та законодавства України: проблеми законодавчого закріплення. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. №6 (22). S. 107-110.
2. Багай Н.О. Розвиток науки аграрного права України: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2002.
3. Законодавство та право в агропромисловому комплексі України: навчальний посібник/ О.Ф. Мельничук, Н.П. Опольська. Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2011. 334 с.
4. Кравець Н. В. Екологізація аграрного виробництва як принцип аграрного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
5. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : [монографія] / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків : Право, 2012. 448 с.
6. Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні: монографія / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків: Право, 2016. 360 с.
7. Савельєва О. М. Сучасні підходи до визначення предмета аграрного права України. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Серія : Економічна теорія та право. 2013. № 4. С. 341-351.
8. Савченко Г.І. Пріоритетність розвитку сільського господарства України як принцип аграрного права : автореф. дис. канд. юрид. наук. Х., 2012. 21 с.
9. Уркевич В. Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: монографія. Харків: Харків юрид., 2007. 496 с.
10. Чабаненко М. М. Методи правового регулювання аграрних відносин: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 172 с.
11. Чабаненко М. М. Питання методології дослідження системи аграрного права. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2015. Вип. 213. Ч. 1. С. 101-109.
12. Чабаненко М. М. Становлення та розвиток системи аграрного права України: монографія. Дніпропетровськ: Грані, 2015. 298 с.

Тема 2. Джерела аграрного права

Аналіз аграрного законодавства має починатися з характеристики об'єктивних і об'єктивних основ даної галузі законодавства. При характеристиці аграрного законодавства особливу увагу необхідно звернути на особливості джерел аграрного права, а саме на відсутність єдиного основного акту кодифікованого характеру, значну титому вагу рекомендаційних норм тощо.

Під час підготовки до практичного заняття студенти повинні засвоїти поняття та основні класифікації джерел аграрного права, вміти виділити їх специфічні особливості. Особливо слід звернути увагу на значення локальних нормативно-правових актів у правовому регулюванні аграрних відносин.

Необхідно також з'ясувати сучасні тенденції розвитку аграрного законодавства України як комплексної, інтегрованої та спеціалізованої галузі законодавства; на основі використаної літератури та, з урахуванням власної позиції, сформулювати основні напрями його вдосконалення.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика аграрного законодавства України. Особливості аграрного законодавства на сучасному етапі.
2. Поняття і види джерел аграрного права.
3. Конституційні засади аграрного права.
4. Закони в системі джерел аграрного права.
5. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела аграрного права, основні напрями їх регулювання.
6. Характеристика, види і юридична сила локальних правових актів в сільському господарстві.
7. Перспективи вдосконалення аграрного законодавства України.

Контрольні питання:

1. Класифікуйте джерела аграрного права України.
2. Назвіть міжнародні нормативно-правові акти, які входять до системи джерел аграрного права.
3. Визначте основні напрями адаптації аграрного законодавства до законодавства Європейського Союзу.
4. За яких умов внутрішньогосподарські локальні нормативно-правові акти можуть визнаватися джерелами аграрного права?

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Яка форма систематизації аграрного законодавства є, на Ваш погляд, найбільш доцільною? Обґрунтуйте відповідь.
2. Виділіть основні недоліки сучасного аграрного законодавства України.
3. Обґрунтуйте різницю між уніфікованими та диференційованими актами аграрного законодавства з наведенням відповідних прикладів.

Практичні завдання:

1. У Статуті колективного сільськогосподарського підприємства “Урожай” записано, що всі важливі питання діяльності підприємства вирішуються вищим органом – правлінням КСП.

Чи є чинною така норма Статуту? Чому?

2. *Вкажіть до яких груп нормативно-правових актів аграрного законодавства (за різними критеріями) належить:*

- Закон України “Про колективне сільськогосподарське підприємство”;
- Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію”;
- Закон України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві”;
- Закон України “Про племінну справу у тваринництві”;
- Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки”;
- Постанова Верховної Ради України “Про земельну реформу” ;

- Статут колективного сільськогосподарського підприємства “Зоря”;
- Положення про преміювання працівників КСП “Зоря”?

(Зразок: Закон України “Про фермерське господарство” – диференційований, комплексний, спеціалізований нормативно-правовий акт аграрного законодавства вищої юридичної сили (закон), прийнятий Верховною Радою України).

3. Відповідно до Статуту СГК “Колос” правління СГК вправі розробляти і затверджувати локальні акти - Положення з питань регулювання членських та трудових відносин у кооперативі. При цьому зазначено, що такі Положення набувають чинності після їх схвалення загальними зборами членів кооперативу.

До якого різновиду локальних нормативно-правових актів аграрного законодавства належатимуть Положення, прийняті правлінням СГК “Тваринний”? Обґрунтуйте свою відповідь.

Література:

1. Аграрне право України: Навчальний посібник / Харитоновна Т. Є., Каракаш І.І. –Одеса: Юридична література, 2017. 436 с.
2. Багай Н. О. Спеціальна (інституційна) кодифікація як напрям розвитку аграрного законодавства України. *Право і суспільство*. № 6. Ч. 3. 2015. С. 98–101.
3. Багай Н.О. Історико-правові витоки аграрного законодавства України (ХІ – ХУІІІ ст.); їх наукове значення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*: Збірник наукових праць. Випуск УІ. Івано-Франківськ: Видавництво “Плай”. 2001. С.141–150.
4. Багай Н.О. Наукові засади кодифікації аграрного законодавства України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Випуск ХVІІІ. Івано-Франківськ: Видавництво “Плай”. 2007. С.111-114.
5. Багай Н.О. Періоди розвитку аграрного законодавства України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*: Збірник наукових статей. Випуск 45. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2017. С.26-33.
6. Багай Н.О. Тенденції розвитку структури аграрного законодавства України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Випуск ХV. Івано-Франківськ: Видавництво “Плай”. 2005. С.110-116.
7. Брінцов А.І. Кодифікація аграрного законодавства України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06. Київ, 2017. 227 с.
8. Бугера С. І. Систематизація аграрного законодавства та якість сільськогосподарської продукції. *Правничий вісник Університету «Крок»*. 2011. № 9–10. С. 63-67.
9. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: [монографія] / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Київ : Вид. О. М. Ешке, 2014. 268 с.
10. Духневич І. В. Розвиток аграрного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с.
11. Єрмоленко В.М. Характерні особливості сучасних аграрних законів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Право». 2011. Вип. 165. Ч. 1. С. 53–57.
12. Жушман В. П., Савельєва О. М. Наукові основи систематизації аграрного законодавства. *Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фахове вид.* 2012. Вип. 1 (2). С. 1–17.
13. Марченко С. І. Систематизація аграрного законодавства України в сучасних умовах: стан, тенденції та перспективи. *Аграрне право як галузь права, юридична наука і*

навчальна дисципліна : матеріали Всеукраїнського круглого столу: зб. наук. пр. (Київ, 25 травня 2012 року). К.: Видавничий центр НУБіП України, 2012. С. 98–100.

14. Панченко В. В. Внутрішньогосподарські локальні нормативно-правові акти сільськогосподарських підприємств як форма аграрного права: монографія. Харків: С.А.М., 2012. 164 с.
15. *Кодифікація екологічного законодавства: світовий досвід та українські перспективи /* О. В. Панченко, Т. Б. Проскура. *Молодий вчений*. 2017. № 3.
16. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : [монографія] / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків : Право, 2012. 448 с.
17. Статівка А. М. Про Концепцію систематизації аграрного законодавства. *Вісник Національної академії правових наук України* : зб. наук. пр. Харків, 2017. № 3. С. 77–89.
18. Статівка А. Процедурні норми в аграрному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 47–50.

Законодавство:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV.
3. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 р. № 742-IV.
4. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV.
5. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.02.2012 р. № 4391-VI.
6. Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України в ред. від 15.05.1992 р. № 2346-XII.
7. Про приєднання до Конвенції про торгівлю зерном: Закон України від 06.07.2010 р. № 2439-VI.
8. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі: Закон України від 10.04.2008 р. № 250-VI.
9. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України в ред. від 21.07.2020 р. № 819-IX.
10. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV.
11. Про гарантування захисту економічних інтересів та поліпшення соціального забезпечення селян-пенсіонерів, які мають право на земельну частку (пай): Указ Президента України від 15.12.1998 р. № 1353/98.
12. Про деякі питання організаційно-правового забезпечення формування та регулювання ринку землі та захисту прав власників земельних ділянок: Указ Президента України від 25.07.2006 р. № 644/2006.
13. Про заходи щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 29.01.2001 р. № 62/2001.
14. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158.

Тема 3. Державно-правове регулювання сільського господарства

При роботі над темою необхідно з'ясувати розвиток системи державного управління у взаємозв'язку з політичними, економічними і юридичними аспектами реформування системи органів державного управління. Слід також звернути увагу на правове положення органів, які

здійснюють державний контроль і державне управління сільським господарством, структуру, порядок утворення, компетенцію, організаційно-правові форми діяльності органів управління агропромисловим комплексом.

При вивченні теми доцільно проаналізувати основні напрямки державного регулювання:

- а) формування і функціонування ринку сільськогосподарської продукції і продовольства;
- б) фінансування, кредитування, страхування, пільгове оподаткування;
- в) розвиток соціальної сфери села тощо.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття та принципи державного регулювання сільського господарства України. Форми і методи державного регулювання сільського господарства.
2. Система органів управління у сфері сільськогосподарського виробництва.
3. Здійснення державного контролю та нагляду за дотриманням аграрного законодавства.
4. Поняття та види державної підтримки сільського господарства, їх правова регламентація.
5. Правове регулювання публічно-приватного партнерства у сільському господарстві.
6. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності у сільському господарстві.

Контрольні питання:

1. Що таке продовольча безпека?
2. Які критерії застосовуються для оцінки стану продовольчої безпеки?
3. Які, на Вашу думку, держава повинна вживати заходи для розвитку аграрного сектору економіки?
4. Визначте завдання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України?
5. Які зміни відбулися в системі органів державного контролю АПК?
6. Які повноваження Держпродспоживслужби України?

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Схематично визначте структуру органів управління в АПК.
2. Складіть структуру органів контролю в АПК.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Засновник фермерського господарства «Мрія» звернувся до сільськогосподарської дорадчої служби за роз'ясненням, який податок він має

сплачувати за землю, що перебуває в його власності та користуванні на праві оренди.

Якими нормативно-правовими актами слід керуватися у даному разі? Які податки має сплачувати фермерське господарство за землю, що перебуває у його власності та користуванні? Чи передбачені законодавством України пільги щодо оподаткування фермерських господарств? Підготуйте письмову відповідь.

2. Голова фермерського господарства «Зерно» звернувся до сільськогосподарської дорадчої служби за консультацією з таких питань:

а) чи може фермерське господарство отримати державну позику під заставу насіння соняшнику?

б) чи можливо отримані кошти витратити на погашення заборгованості з орендної плати за використання земельних ділянок, які фермерське господарство орендує, та на погашення податкової заборгованості?

Дайте обґрунтовану відповідь на ці питання. Якими нормативно-правовими актами слід керуватися у даному разі?

3. ТЗОВ «Колос» звернулося до дорадчої служби за консультацією щодо можливості компенсації вартості с/г техніки.

Чи може товариство претендувати на таку компенсацію?

Надайте вичерпну відповідь за яких умов та в якому порядку може бути надана така компенсація.

Література:

1. Білінська О. В. Правові засади державної аграрної політики України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2013. 20 с.
2. Гафурова О. В. Соціальний розвиток села в Україні: теорія та практика правового регулювання: монографія. Київ: Ірідіум, 2014. 480 с.
3. Григор'єва Х. А. Концептуальні засади правового регулювання державної підтримки сільського господарства в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Одеса, 2020. 40 с.
4. Григор'єва Х. А. Надання державних гарантій як різновид кредитної підтримки сільського господарства: правові питання. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 116—123. 21.
5. Григор'єва Х. А. Співвідношення правових категорій державної підтримки сільського господарства та державної аграрної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 64—68.
6. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення. Київ: Вид. О. М. Ешке, 2014. 268 с.
7. Єрмоленко В. М. Державна аграрна політика: поняття і принципи. *Правова політика Української держави: матер. Міжн. наук.-практ. конф., присв. 70-річчю Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника*. Т. 1. Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т імені В. Стефаника, 2010. С. 28—32.
8. Костенко С. О. Аналіз правового забезпечення здійснення аграрної політики в Україні. *Держава і право. Юридичні науки*. 2016. Вип. 72. С. 362—372.
9. Роздайбіда О. В., Білінська О. В. Економіко-правові аспекти державної аграрної політики України. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 3. С. 152—161.

10. Курило В. Забезпечення продовольчої безпеки як принцип державного управління аграрним сектором економіки України. *Підпр-во, госп-во і право*. 2007. № 7. С. 79-80.
11. Курман Т. В. Теоретико-методологічні засади правового забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2019. 40 с.
12. Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Аграрна політика та чинники її реалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 10 С. 6.

Нормативно-правові акти:

1. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 15.05.1992 р.
2. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р.
3. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р.
4. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 03.12.1999 р.
5. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р.
6. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р.
7. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України від 05.01.2011 р.
8. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1437-р.
9. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158.
10. Про гарантування захисту економічних інтересів та поліпшення соціального забезпечення селян-пенсіонерів, які мають право на земельну частку (пай): Указ Президента України від 15.12.1998 р. № 1353/98.
11. Про деякі питання організаційно-правового забезпечення формування та регулювання ринку землі та захисту прав власників земельних ділянок: Указ Президента України від 25.07.2006 р. № 644/2006.
12. Про заходи щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 29.01.2001 р. № 62/2001.
13. Про невідкладні заходи щодо захисту власників земельних ділянок та земельних часток (паїв): Указ Президента України від 19.08.2008 р. № 725/2008.
14. Про Основні засади розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України від 20.12.2000 р. № 1356/2000.
15. Про заходи щодо розвитку аграрного ринку: Указ Президента України від 30.08.2004 р. № 1021.

Тема 5. Правове становище сільськогосподарських підприємств та їх об'єднань

В аграрному секторі економіки представлені як специфічні тільки для неї форми підприємницької діяльності (наприклад, селянські господарства і сільськогосподарські кооперативи), так і аналогічні або близькі до тих, які широко використовуються практично

у всіх галузях (наприклад, господарські товариства). Багато чисельність форм господарювання дозволяє використовувати різні критерії для класифікації видів сільськогосподарських підприємств.

Підприємства займають значене місце серед с/г товаровиробників. При підготовці необхідно звернути увагу на поняття та ознаки підприємства, які розкривають його сутність, з'ясувати, які на сьогодні існують види, організаційно-правові форми і категорії підприємств, розкрити особливості створення та функціонування окремих видів підприємств в сільському господарстві, розкрити майнову основу їх господарювання.

Вивчення питання про колективне с/г підприємство слід почати з аналізу законодавчого забезпечення існування колективних сільськогосподарських підприємств в Україні, дати характеристику Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство». Питання про ознаки колективного сільськогосподарського підприємства та його поняття потребує творчого підходу студентів та знань нормативно-правових актів основних галузей законодавства. Особливу увагу слід звернути на процес реформування колективних сільськогосподарських підприємств в умовах проведення аграрної реформи в Україні, з'ясувати основні форми використання майна та земель колективних сільськогосподарських підприємств в процесі їх реорганізації.

Важливе місце належить господарським товариствам якими згідно чинного законодавства є підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їхнього майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку. Традиційно класифікація господарських товариств здійснюється за способами формування, функціонування статутного капіталу і обсягами відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства. Необхідно визначити правове становище господарських товариств в АПК та засвоїти організаційно-правові форми акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю.

Студентам необхідно звернути увагу на правову природу такого явища, як господарські об'єднання в сільському господарстві, виділити їх основні ознаки та особливості.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття, юридичні ознаки, особливості правосуб'єктності державних і комунальних сільськогосподарських підприємств.
2. Правовий режим майна державних (комунальних) сільськогосподарських підприємств.
3. Поняття та ознаки колективного сільськогосподарського підприємства.
4. Організаційно-правові форми реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств в умовах аграрної реформи.
5. Поняття, правові ознаки та види сільськогосподарських товариств.
6. Порядок та особливості утворення сільськогосподарського акціонерного товариства і товариства з обмеженою відповідальністю.
7. Правовий режим майна та землі сільськогосподарських товариств. Майнові фонди сільськогосподарського товариства.
8. Правовий статус об'єднань підприємств в сільському господарстві.
9. Виробничо-господарська діяльність аграрної холдингової компанії та її правове забезпечення.

Контрольні питання:

1. Особливості правового режиму майна державних та комунальних сільськогосподарських підприємств.
2. Який порядок створення державних та комунальних с/г підприємств? Порядок припинення діяльності державних та комунальних с/г підприємств?
3. Вкажіть, які ознаки колективного сільськогосподарського підприємства притаманні йому як суб'єкту аграрного землекористання.
4. Порядок та особливості утворення сільськогосподарського акціонерного товариства і товариства з обмеженою відповідальністю.
5. Які особливості створення, управління аграрних холдингових компаній?

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Розкрийте спільні та відмінні риси між комунальним та державним підприємством.
2. Визначте відмінності у правовому статусі колективних сільськогосподарських підприємств та державних сільськогосподарських підприємств.
3. Складіть порівняльну таблицю органів управління сільськогосподарського акціонерного товариства і товариства з обмеженою відповідальністю.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Член колективного сільськогосподарського підприємства «Нива» Кондратюк звернувся з позовною заявою до суду про виплату йому підприємством щорічних дивідендів на пай.

Представник колективного сільськогосподарського підприємства «Нива» в судовому засіданні пояснив, що, оскільки такі відносини Статутом підприємства не врегульовані, за рішенням правління щорічні дивіденди на паї усіх членів підприємства були зараховані у збільшення їх часток в пайовому фонді.

Яке рішення у справі повинен прийняти суд? Обґрунтуйте свою відповідь.

2. З метою відчуження устаткування цеху з виробництва ковбасних виробів, Державне сільськогосподарське підприємств подало до регіонального відділення фонду державного майна України наступні документи: своє звернення стосовно відчуження зазначеного майна, техніко-економічне обґрунтування доцільності відчуження такого майна та напрямів використання коштів: відомості про вартість майна, акт його інвентаризації, акт технічного стану майна. Але регіональне відділення фонду державного майна відмовило підприємству у наданні погодження щодо відчуження державного майна.

Поясніть, чи правомірні дії регіонального відділення ФДМУ.

На якому речовому праві закріплюється майно за комерційним державним сільськогосподарським підприємством.

Розкрийте порядок відчуження державного майна.

3. У процесі приватизації державного підприємства «Урожай» прийнято рішення про передачу 30 % акцій акціонерному товариству «Добробут», 25 % акцій – працівникам підприємства, що приватизується, а решту залишити в державній власності.

Прокоментуйте законність прийнятого рішення. Який порядок приватизації такого виду державних сільськогосподарських підприємств встановлено законом?

4. У Статуті колективного сільськогосподарського підприємства «Промінь» записано, що майно підприємства належить його членам на праві приватної власності. Члени підприємства розпоряджаються належним їм майном за взаємною домовленістю.

Дайте правовий аналіз зазначеної норми Статуту.

Яка юридична природа власності в колективному сільськогосподарському підприємстві?

Хто є суб'єктом права власності на майно в колективному сільськогосподарському підприємстві?

Яким чином здійснюється розпорядження майном, належним такому підприємству?

Література:

1. Бургер (Костур) О. Д. Організаційно-правові форми ведення товарного сільськогосподарського виробництва в Україні та державах СНД: порівняльно-правовий аналіз: монографія / наук. ред.: Н. О. Багай; Держ. ВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ: Супрун В. П. [вид.], 2019. 187 с.
2. Дударенко В.В. Правовий статус аграрних холдингів в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект: дис. ... к.ю.н.: 12.00.06. Кив, 2019. 258 с.
3. Єрмоленко В.М. Майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств: теорія, законодавство, практика. К. : Магістр-XXI сторіччя, 2005. 304 с.
4. Єрмоленко В.М. Теоретичні проблеми аграрних майнових правовідносин: монографія. К. : Магістр-XXI сторіччя, 2008. 188 с.
5. Жушман В., Уркевич В. Правове регулювання майнових аспектів діяльності фермерських господарств за новим законодавством України: окремі проблеми. *Право України*. 2004. № 6. С. 46–50.
6. Коваленко Т. Правові аспекти ліквідації недержавних сільськогосподарських підприємств у процесі їх реструктуризації організації. *Право України*. 2003. № 6.
7. Корнеєв Ю.В. Поняття власності аграрних підприємств кооперативного типу. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: матеріали між нар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1-2 листопада 2013 р.). Харків, 2013. С. 136-138.
8. Костур О.Д. Види сільськогосподарських підприємств за законодавством України та держав СНД. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип.20. С.69-72.

9. Курман Т. В. Правовое обеспечение хозяйственной деятельности государственных специализированных сельскохозяйственных предприятий : монография. СПД-ФЛ Чальцев А. В., 2006. 208 с.
10. Машковська Л. Казенне підприємство: поняття, ознаки і правова природа. *Юридична Україна: Щомісячний правовий часопис*. 2014. №2. С.57-63.
11. Проблеми права власності та господарювання у сільському господарстві: монографія / за ред. В. І. Семчика. Київ: ІДП НАН України, 2001. 216 с.
12. Статівка А.М. Правові засади сучасної аграрної реформи в Україні та роль селянина в її проведенні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 1. С. 45-55.
13. Уркевич В.Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: Монографія Х. : Харків юридичний, 2007. 494 с.
14. Хорошевська О.І. Правові аспекти паювання майна колективних сільськогосподарських підприємств в Україні: автореферат : дис. ... к.ю.н.: 12.00.06. Кив, 2019. 18 с.
15. Цюцик О.В. Організаційно-правові форми сільськогосподарських товаровиробників. Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. 564 с.

Законодавство:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1994 р. № 254к/96-ВР.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436 – IV.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435 – IV.
4. Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14.02.1992 р.
5. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII
6. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09. 2008 р. № 514-VI.
7. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII.
8. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 р. № 3528-IV.
9. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань Закон України від 15.05.2003 № 755– IV.
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР.
11. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII.
12. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V.
13. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VI
14. Про заходи щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 29.01.2001 р. № 62/2001.
15. Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектору економіки: постанова КМУ від 28.02.2001 р. № 177.
16. Про корпоратизацію підприємств: Указ Президента України від 15.06.1993 № 210/93.
17. Про затвердження порядку відчуження об'єктів державної власності: постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2007 р. № 803.
18. Про затвердження порядку списання об'єктів державної власності: постанова Кабінету Міністрів України від 08.11.2007 р. № 1314.
19. Деякі питання призначення керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки та членів їх наглядових рад: Постанова КМУ від 21.03.2018 р. № 190.
20. Про порядок проведення конкурсного відбору керівників держаних суб'єктів господарювання: постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2008 р. № 777.

Тема 6. Правовий статус сільськогосподарських кооперативів

Структуризація сільськогосподарського виробництва висуває необхідність прискорення кооперування приватних товаровиробників в сфері виробництва, переробки і збуту продукції, агросервісу, взаємного кредитування. При цьому кооперація розвивається за такими основними напрямками: а) сільськогосподарська кооперація, заснована на особистій трудовій участі, об'єднанні майнових та земельних паїв; б) кооперування селянських господарств для спільного обробітку землі і ведення тваринництва; в) кооперація для переробки сільськогосподарської продукції, постачання, збуту та інші форми. Аналіз окремих видів сільськогосподарських кооперативів повинен здійснюватись шляхом їх порівняльної характеристики: виявлення спільних ознак та відмінностей у правовому статусі, видах і формах діяльності тощо.

Особливий акцент необхідно зробити на правовому становищі кооперативних сільськогосподарських підприємств, інституті членства в сільськогосподарському кооперативі, порядку прийому і виходу з членів кооперативу, обмеження на застосування найманої праці в кооперативах.

При підготовці до семінарського заняття студенти повинні зосередити увагу на правовому регулюванні управлінських відносин у сільськогосподарських кооперативах, спробувати сформулювати пропозиції щодо удосконалення їх законодавчого регулювання.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття, основні ознаки сільськогосподарських кооперативів та їх види.
2. Особливості створення та припинення діяльності сільськогосподарських кооперативів.
3. Право членства в сільськогосподарських кооперативах. Порядок виникнення і припинення членства. Права та обов'язки членів кооперативів.
4. Правовий режим майна та землі в сільськогосподарських кооперативах.
5. Особливості правового регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарського кооперативу.
6. Порядок управління в сільськогосподарських кооперативах.

Контрольні питання:

1. Дайте визначення сільськогосподарського кооперативу.
2. Визначте відмінні ознаки сільськогосподарського кооперативу.
3. Який порядок та умови створення сільськогосподарського кооперативу?
4. Хто може бути засновником кооперативу?
5. Хто може бути членами сільськогосподарського кооперативу?
6. Перелічіть права та обов'язки членів кооперативів.
7. Які обов'язки членів сільськогосподарського кооперативу, крім вказаних у ст.11 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», доцільно, на вашу думку, передбачити у Статуті сільськогосподарського кооперативу? Підготуйте проект пункту статуту сільськогосподарського кооперативу, що визначає обов'язки його членів.
8. Які види дисциплінарної відповідальності можуть покладатись на членів с/г кооперативів їх статутами?

9. Які підстави та порядок припинення членства в сільськогосподарському виробничому кооперативі?
10. Які відмінності існують у правовому статусі членів сільськогосподарського кооперативу та асоційованих членів такого кооперативу?
11. Назвіть органи управління та контролю сільськогосподарського кооперативу та визначте їх компетенцію?
12. Які фонди створюються у кооперативах?

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Співвідношення Закону України «Про кооперацію» та Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію».
2. Дайте порівняльну характеристику положень Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р (в редакції від 19.01.2013 р.) та Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21.07.2020 р.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Було відмовлено у державній реєстрації змін та доповнень до Статуту сільськогосподарського кооперативу «Мрія», оскільки рішення про внесення змін і доповнень прийняте правлінням кооперативу, а не загальними зборами його членів.

Кооператив оскаржив цю відмову в судовому порядку. На судовому засіданні представник кооперативу пояснив, що вимога державного реєстратора є незаконною, оскільки Статутом кооперативу «Мрія» це питання віднесено до компетенції правління.

Яке рішення повинен винести суд у цій справі?

Який порядок внесення змін та доповнень до статуту сільськогосподарського кооперативу та їх державної реєстрації?

2. Статутом сільськогосподарського кооперативу «Рибний» передбачено положення про те, що у разі ліквідації кооперативу майно, що залишилося після розрахунків з бюджетом банками та іншими кредиторами, розподіляється між дійсними та асоційованими членами кооперативу пропорційно вартості їх паю. При цьому асоційовані члени кооперативу можуть отримати майно або грошову компенсацію на суму, що не перевищує 2/3 їх майнового внеску.

Чи законне таке положення Статуту?

Які майнові права мають асоційовані члени кооперативу?

3. Гр. Д., який є членом сільськогосподарського кооперативу, прийняв рішення вийти зі складу цього підприємства та створити фермерське господарство. При вступі до кооперативу гр. Д. передав як пайовий внесок

земельну ділянку сільськогосподарського призначення. Голова кооперативу обіцяв повернути вартість паю гр. Д. зерном восени, після збору врожаю та розрахунків з кредиторами, а виділити земельну ділянку для ведення фермерського господарства відмовився.

З'ясуйте, чи мали місце порушення норм чинного законодавства в даній ситуації, якщо так, то які (з посиланням на відповідні норми). Як за законом мав учинити голова кооперативу?

4. За систематичне невнесення земельного податку рішенням сільської ради було вилучено земельну ділянку у виробничого сільськогосподарського кооперативу «Рослинний». У зв'язку з цим на чергову сесію сільської ради було внесено питання про ліквідацію кооперативу «Рослинний».

Чи може бути підставою для припинення діяльності виробничого сільськогосподарського кооперативу припинення права власності на землю або права землекористування?

Чи належить до компетенції сільської ради вирішення питання про ліквідацію сільськогосподарського кооперативу?

Яким чином повинна діяти сільська рада в конкретному випадку?

Література:

1. Гафурова О. В. Сільськогосподарські виробничі кооперативи: права та обов'язки членів. Київ: МАУП, 2006. 200 с.
2. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: монографія / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Київ : Вид. О. М. Ешке, 2014. 268 с.
3. Залуцький І. Р. Особливості державного регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. № 3. С.71—78.
4. Зеліско А. В. Система організаційно-правових форм кооперативів: проблеми адаптації до законодавства ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 3. С. 14-18.
5. Зіновчук В.В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вісник БУМіБ*. 2014. № 3(27), Т. 2.
6. Кооперативне право: підручник / за ред. В. І. Семчика. Київ: Ін Юре, 1998.
7. Кооперативні читання: 2019 рік: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 7 червня 2019 р.). Житомир : ЖНАЕУ, 2019. 176 с.
8. Крутько М.А. Стан та етапи розвитку сільсько-господарських обслуговуючих кооперативів. *Вісник Харківського національного технічного університету сільськогосподарства імені Петра Василенка*. 2014. Вип. 149. С. 202.
9. Кучерява К. Я. Удосконалення нормативно-правової бази регулювання процесів кооперації в аграрному секторі. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. Серія : Державне управління. 2017. № 2. С. 68-73.
10. Кучерява К.Я. Державне регулювання розвитку кооперації в аграрному секторі економіки України: 25.00.02. Харків, 2017. 227 с.
11. Організаційно-правові питання аграрної реформи в Україні: Монографія / Семчик В.І., Кулинич П.Ф., Погрібний О.О., Пашенко О.М., Проценко Т.П. та ін.; За ред. В.І.Семчика. К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. 280 с.
12. Ревуцька А. О. Кооперація як перспективний напрям розвитку агропромислових підприємств. *Економічний простір*. 2014. № 84. С. 190—199.

13. Статівка А.М. Правові засади сучасної аграрної реформи в Україні та роль селянина в її проведенні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 1. С. 45-55.
14. Тарасович Л. В. Кооперація як інструмент економічного зростання сільських територій та економіки в умовах децентралізації. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2017. №16. С. 239—244.
15. Торосян Г.А. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як стратегічний напрям у контексті соціально-економічного розвитку сільських територій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. С. 45—48.
16. Уркевич В. Ю. Становлення сільськогосподарських кооперативів в умовах ринкової економіки України: деякі правові аспекти: монографія. Харків: Одіссей, 2004. 120 с.
17. Уркевич В.Ю. Новели правового регулювання сільськогосподарської кооперації в Україні. *Науковий вісник НАУ*. 2013. № 182, ч. 1. С. 73—82.

Законодавство:

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001р.
5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р.
6. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 р (в редакції від 19.01.2013 р.)
7. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р.
8. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р.
9. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р.
10. Про затвердження Примірного статуту сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 21.05.2013 р. № 315.
11. Про затвердження Примірного статуту сільськогосподарського виробничого кооперативу: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 08.01.2014 р. № 1.
12. Про затвердження Примірних правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 30.10.2013 р. № 643.

Тема 7. Правове становище фермерського господарства

У процесі підготовки до практичного заняття потрібно з'ясувати поняття та ознаки фермерського господарства, сформулювати власне визначення фермерського господарства з максимальним врахуванням його суттєвих ознак.

Слід знати основні вимоги до кандидатів на створення фермерських господарств, порядок звернення з заявами та надання земельних ділянок для ведення фермерського господарства, норми безоплатної передачі землі у власність, а також коло осіб, які можуть входити до складу фермерського господарства, обмеження для членства в ньому, основні права та обов'язки членів фермерського господарства.

Особливу увагу слід звернути на проблемні питання, пов'язані з земельними і майновими відносинами в фермерських господарствах, особливостями правового статусу голови господарства тощо.

Важливо також з'ясувати існуючі колізії в земельному, цивільному та фермерському законодавстві щодо правового регулювання аграрних відносин у фермерських господарствах.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття та основні юридичні ознаки фермерського господарства, його види.
2. Порядок створення фермерських господарств.
3. Право членства у фермерському господарстві. Права та обов'язки членів.
4. Земельні та майнові відносини у фермерському господарстві.
5. Правове регулювання господарської діяльності фермерського господарства.
6. Правове регулювання державної підтримки фермерських господарств.
7. Правові підстави та порядок припинення фермерського господарства.

Контрольні питання:

1. Які юридичні ознаки фермерського господарства, на Ваш погляд, не враховані у його законодавчому визначенні?
2. Які основні ознаки сімейного фермерського господарства.
3. Чи доцільно розглядати фермерське господарство як різновид приватного сільськогосподарського підприємства? Дайте відповідь з урахуванням положень чинного законодавства України.
4. Які вимоги встановлено для осіб, що бажають заснувати фермерське господарство?
5. Землі якого цільового призначення можуть перебувати в складі фермерських господарств?
6. Як визначається розмір земельних ділянок, що передається безоплатно у приватну власність громадян для ведення фермерського господарства?
7. Яким чином здійснюється державна підтримка фермерських господарств?
8. Яким чином формується «складений капітал» фермерського господарства?

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Дайте власне визначення фермерського господарства, максимально врахувавши його ознаки як суб'єкта аграрних відносин, що впливають із змісту Закону України "Про фермерське господарство". Обґрунтуйте свою думку.
2. Визначте порядок надання земельних ділянок для ведення фермерських господарств.
3. Правове регулювання праці у фермерському господарстві та сімейному фермерському господарстві.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Гр. Т. вирішив створити із членами своєї сім'ї фермерське господарство зі статусом юридичної особи, а тому звернувся із заявою про його державну реєстрацію до державного реєстратора, додавши при цьому такі документи: договір про створення фермерського господарства, список членів майбутнього фермерського господарства.

Який порядок створення та державної реєстрації фермерських господарств? Якими повинні бути дії державного реєстратора?

2. Гр. М., його дружина та син після ліквідації КСП одержали земельні паї в натурі на праві приватної власності загальною площею 6 га і вирішили створити фермерське господарство, яке було зареєстроване в установленому законом порядку. Голова цього господарства М. закупив чорнобурих лисиць і вирішив побудувати звіроферму. Половину земельних угідь голова господарства планував засіяти конюшиною, щоб у подальшому обмінювати її на м'ясо для годівлі лисиць. Залишки земельної площі було вирішено засіяти насінням лікарських трав і рослин. На реалізацію своєї продукції М. з різними замовниками уклав угоди.

Чи правомірні дії голови фермерського господарства? Дати письмову консультацію.

3. Рішенням сільської ради зобов'язано фермерське господарство укласти договір на постачання молокопродуктів із збутовим підприємством «Кооператор». При цьому, рішенням був установлений максимальний рівень цін на молоко, кефір, сир та масло для сторін за договором.

Фермерське господарство на виконання рішення сесії сільської ради уклало зазначений договір. В результаті його виконання за наслідками роботи за рік господарство понесло збитки на суму 1 000 гривень.

Чи законне рішення сесії сільської ради?

В якому порядку укладаються договори фермерським господарством?

Яким чином можуть бути відновлені права фермерського господарства?

4. Гр. Ч. та його син із дружиною організували фермерське господарство на виділеній гр. Ч. як голові фермерського господарства земельній ділянці загальною площею 40 га. За п'ять років господарювання вони побудували жилий будинок, корівник, придбали 20 корів, трактор та інший сільськогосподарський реманент. Син з дружиною вирішили створити власне фермерське господарство. Вони звернулися до голови господарства з проханням розділити майно і земельну ділянку: виділити 2/3 майна та земельної ділянки. Ч. відмовився задовольнити ці вимоги, посилаючись на те, що господарство не повернуло кредит банку. Банк, який надав кредит фермерському господарству в сумі 100 тис. грн, звернувся до Державної виконавчої служби із заявою про опис усього

майна господарства, в тому числі й земельної ділянки, з метою забезпечення повернення боргу фермерським господарством.

Син та його дружина звернулися до суду з позовом до батька про поділ майна.

Який правовий режим майна фермерського господарства?

Чи правомірні вимоги сина та його дружини?

Оцініть правомірність дій банку.

Яке рішення має прийняти суд? Дайте письмову відповідь на запитання.

Література:

1. Kalchenko S.V. Current development prospects of farm households. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. №12. С.147-152.
2. Багай Н.О. Сучасне законодавче регулювання діяльності фермерських господарств: окремі проблеми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. -№ 40. Том 1. С.114-117.
3. Бердніков Є. Правові позиції щодо визначення кола суб'єктів (осіб), що мають право на приватизацію земель для ведення фермерського господарства, та кола об'єктів (земельних ділянок), що підлягають такій приватизації. *Землевпорядний вісник*. № 4. 2015. С.26-30.
4. Ващишин М.Я. Земельні правовідносини у селянських фермерських господарствах: автореферат дис. ... к.ю.н.: 12.00.06. Львів, 2000. 18 с.
5. Гафурова О.В. Проблеми правого регулювання діяльності особистих селянських господарств. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 280–284.
6. Долинська М.С. Правові засади створення та діяльності селянських (фермерських) господарств в Україні: автореферат дис. ... к.ю.н.: 12.00.06. Львів, 1999. 18 с.
7. Зеліско А. Правовий статус фермерських господарств як юридичних осіб приватного права. *Право України*. 2010. № 5. С. 143-149.
7. Кулинич П.Ф. Сімейні фермерські господарства у виробничій інфраструктурі сільських територій України: правові проблеми створення та діяльності. *Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти : матеріали «круглого столу»* (м. Харків, 5 груд. 2014 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Х., 2014. С. 47–50.
8. Кулинич П.Ф. Фермерське право України на початку ХХІ століття: стан та перспективи. *Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі: матеріали «круглого столу»*, м. Харків, 13 червня 2014 р. / за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Х., 2014. С. 25–28.
9. Проценко Т.П. Правовий режим майна селянських (фермерських) господарств України: автореферат дис. ... к.ю.н.: 12.00.06. Київ, 1996. 20 с.
10. Проценко Т.П. Правовий режим майна селянських (фермерських) господарств України. Київ: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2000. 80 с.
11. Титова Н.І. Фермерство в Україні: основні правові засади. Питання та відповіді. Львів, 1998. 184 с.
12. Уркевич В.Ю. Правові аспекти створення та функціонування сімейних фермерських господарств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Право». К., 2016. Вип. 243. С. 67–75.
13. Хрипко С. Сімейні фермерські господарства: проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 9. С. 36–39.
14. Шульга М.В., Жушман В.П., Кулинич П.В., Юркевич В.Ю. Фермерське господарство: правові засади створення, функціонування та припинення: Навчально-практичний посібник / За заг. ред. М.В. Шульги. Харків: ТОВ “Одіссей”, 2004. 464 с.

Законодавство:

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001р.
5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р.
6. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р.
7. Закон України “Про оренду землі” від 06.10.1998 р.
8. Про затвердження мінімальних розмірів земельних ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується: постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1908 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1908-2003-%D0%BF>
9. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам: постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-%D0%BF>
10. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: постанова Кабінету Міністрів України від 7.02.2018 р. № 106
11. Про затвердження переліку документів, що підтверджують досвід роботи у сільському господарстві: постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 584.

Тема 8. Правове регулювання ведення особистих селянських господарств

При вивченні теми студенти повинні виявити істотні особливості особистого селянського господарства, з'ясувати специфіку його правового статусу в системі суб'єктів аграрних відносин.

На основі поняття та ознак особистого селянського господарства громадян необхідно розмежувати його із фермерським господарством.

Аналіз земельних і майнових відносин в особистих селянських фермерських господарствах повинен ґрунтуватися на знаннях студентів нормативно-правових актів не лише аграрного, але й земельного, цивільного законодавства.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття та юридичні ознаки особистого селянського господарства.
2. Право членства в особистому селянському господарстві. Права та обов'язки членів.
3. Право на використання земельних ділянок як основи для ведення особистого селянського господарства.
4. Правовий режим майна, що використовується для ведення особистого селянського господарства (суб'єкти та об'єкти права власності).
5. Особливості господарської діяльності особистих селянських господарств. Надання послуг у сфері сільського (зеленого) туризму.
6. Державна підтримка особистих селянських господарств.

Контрольні питання:

1. Дайте власне визначення особистого селянського господарства. Які його ознаки, на Вашу думку, є найбільш характерними в сучасний період?
2. Чи має особисте селянське господарство статус юридичної особи?
3. Яким чином здійснюється облік особистих селянських господарств?
4. Який максимальний розмір земельної ділянки, що може надаватися для ведення особистого селянського господарства?
5. Які земельні права та обов'язки членів особистого селянського господарства?
6. Правові форми реалізації продукції особистого селянського господарства
7. Визначте правові підстави для припинення діяльності особистого селянських господарств
8. Які пільги передбачені чинним законодавством для особистих селянських господарств? Якими нормативно-правовими актами вони врегульовані?
9. Чи може особисте селянське господарство застосовувати працю найманих осіб за трудовим договором?
10. Яку діяльність здійснюють особисті селянські господарства?

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Здійсніть порівняльну характеристику правового становища фермерського та особистого селянського господарств.
2. Визначте основні напрями державної підтримки особистого селянських господарств.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Гр-ну М. за рішенням сільської ради було передано безплатно у власність 1 га сільськогосподарських угідь для ведення особистого селянського господарства. М. повторно звернувся до сільської ради з проханням додатково надати у користування земельну ділянку площею 1 га.

Сільська рада відмовила заявнику, пояснивши, що надання земельних ділянок площею більше 1 га для ведення особистого селянського господарства належить до компетенції обласної ради, куди і порадила звернутися гр. М.

Чи допущені порушення чинного земельного законодавства сільською радою в цьому випадку? Який порядок надання земель для ведення особистого селянського господарства?

2. Н. звернувся до сільської ради із заявою про виділення йому на праві власності із земель комунальної власності земельної ділянки сільськогосподарського призначення розміром 1,5 га для ведення особистого селянського господарства. Оскільки в його плани входило займатися вівчарством і виноградарством, він просив, щоб її складала пасовища наполовину з ріллею.

При прийнятті заяви секретар сільської ради зауважила про необхідність додати виписку із трудової книжки Н., яка засвідчує стаж його роботи у сільському господарстві і здатність господарювати на землі, що він і зробив.

Рішенням сесії сільської ради у виділенні земельної ділянки Н. було відмовлено на тій підставі, що у 2000 р. він уже реалізував своє право на безоплатне отримання земельної ділянки для ведення ОСГ, натомість запропоновано укласти договір оренди або купівлі-продажу земельної ділянки.

Чи правомірні вимоги Н. та дії сільської ради? Прокоментуйте ситуацію.

3. Подружжя В. разом із повнолітнім сином займаються веденням особистого селянського господарства на земельній ділянці загальною площею 6 га, отриманої у власність. Половину власного будинку вони використовують для надання послуг із розміщення осіб, відпочиваючих у сільській місцевості. У 2015 р. батько при виході із сільськогосподарського кооперативу отримав земельну ділянку в рахунок земельного паю, яку передав в оренду фермеру Іваценку.

Фіскальна служба надіслала В. лист, в якому зобов'язала його для розрахунку оподаткованого доходу надати довідку про наявність у власності для ведення особистого селянського господарства земельної ділянки, а також про самостійне вирощування ним продукції тваринництва. Крім того, у листі містилося попередження про заборону без державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності надавати послуги з використанням майна особистого селянського господарства у сфері сільського зеленого туризму одночасно більше ніж 10 відпочиваючим.

В. звернувся за роз'ясненням щодо правомірності вимог фіскальної служби звернувся до юридичної консультації. Підготуйте письмову відповідь.

4. Для реалізації надлишків вирощеної овочевої продукції (перцю, цибулі, капусти) 17-річний С., який разом із батьками займався веденням особистого селянського господарства, без їх дозволу уклав договір купівлі-продажу зазначеної продукції з приватним підприємцем. Водночас з дозволу батьків він реалізував на одному з ринків м. Івано-Франківська молоко і молочну продукцію, які були вироблені в особистому селянському господарстві.

Дайте відповідь на запитання:

1) чи мав право С. укласти договір щодо реалізації сільськогосподарської продукції;

2) у яких формах здійснюється реалізація надлишків сільськогосподарської продукції, виробленої в особистих селянських господарствах;

3) яких вимог мають дотримуватися громадяни при реалізації на ринках сільськогосподарської продукції тваринного походження, виробленої в особистих селянських господарствах?

Література:

1. Гафурова О. В. Проблеми правового регулювання діяльності особистих селянських господарств. *Часопис Київського університету права.* 2016. № 3. С. 280 – 284.

2. Губені Ю.Е., Коверко Ю.А., Оліщук П. О. Розвиток особистих селянських господарств в умовах інституціональних змін. *Науковий журнал «Економіка України»*. 2017. 3 (664). С. 59-67.
3. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: монографія / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Київ : Вид. О. М. Ешке, 2014. 268 с.
4. Носік В.В., Коваленко Т.О., Лебідь В.І., Марченко С.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про особисте селянське господарство» / За ред. канд. юрид. наук, доц. Носіка В.В. К.: Кондор, 2004. 252 с.
5. Лебідь В. І. Правове становище особистих селянських господарств в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.12.00.06. К., 2002.
6. Лідовець Т.М. Право на забудову житлових, господарських будівель та споруд на землях, відведених для особистих селянських господарств. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. №1(5). С.1 – 11.
7. Лушпаєв С. Правове становище сімейного фермерського господарства: окремі питання // *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 107 – 110.
8. Організаційно-правові питання аграрної реформи в Україні: Монографія / Семчик В.І., Кулинич П.Ф., Погрібний О.О., Пашенко О.М., Проценко Т.П. та ін.; За ред. В.І.Семчика. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 280 с.
9. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: навч. посіб. / за ред. А. М. Статівки. Харків: Юрайт, 2015. 241 с.
10. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : [монографія] / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків : Право, 2012. 448 с.
11. Проблеми права власності та господарювання у сільському господарстві: Монографія / Семчик В.І., Проценко Т.П., Кулинич П.Ф., Поліводський О.А., Сонюк В.А. та ін. ; під ред. В.І.Семчика. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2001. 216 с.
12. Уркевич В. Ю. Правові аспекти членства в особистому селянському господарстві. *Право України*. 2005. № 1. С. 80–82.
13. Уркевич В.Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: Монографія. Х.: Харків юрид., 2007. 496 с.
14. Хвасенко А. А. Правове забезпечення розвитку особистих селянських господарств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06. Х., 2002.
15. Хвасенко А. А. Правове регулювання особистого селянського господарства громадян. *Право України*. 2002. № 4. С. 40–42.

Законодавство:

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001р.
5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р.
7. Закон України “Про особисте селянське господарство” від 15.05.2003 р.
8. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р.
9. Закон України “Про оренду землі” від 06.10.1998 р.
10. Закон України “Про туризм” від 15.09.1995 р.
11. Про затвердження Порядку обліку особистих селянських господарств сільськими, селищними та міськими радами: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 14.04.2017 р.
12. Про затвердження Інструкції з ведення господарського обліку в сільських, селищних та міських радах: наказ Державної служби статистики України від 11.04.2016 р.

13. Про затвердження Ветеринарних та санітарних вимог до пунктів закупівлі молока від тварин, які утримуються в особистих селянських господарствах : наказ Міністерства аграрної політики України, Державного департаменту ветеринарної медицини від 21.03.2002 р.
14. Інструкція по обліку молодняка тварин, птиці та тварин на відгодівлі: дод. до наказу Міністерства сільського господарства і продовольства України від 15.01.1997 р.
15. Про затвердження Ветеринарних та санітарних вимог до пунктів закупівлі молока від тварин, які утримуються в особистих селянських господарствах : наказ Міністерства аграрної політики України, Державного департаменту ветеринарної медицини від 21.03.2002 р.
16. Про затвердження Ветеринарно-санітарних вимог утримання птиці в особистих селянських господарствах: наказ Міністерства аграрної політики України, Державного департаменту ветеринарної медицини від 19.12.2006 р. № 100.
17. Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р.

О с о б л и в а ч а с т и н а

Тема 9. Правове регулювання використання природних ресурсів в сільському господарстві

Перш за все слід зауважити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та АПК в народному господарстві» така пріоритетність забезпечується створенням необхідної природно-ресурсної бази. Використання природних ресурсів в сільському господарстві необхідно досліджувати як спеціальне використання природних ресурсів. Студентам варто розглянути та засвоїти питання правового регулювання використання природних ресурсів у сільському господарстві та зупинитись на видах використання природних ресурсів у сільському господарстві (вод, надр і т. д.).

Особливу увагу потрібно надати питанням, що стосуються земель с/г призначення: з'ясувати поняття земель сільськогосподарського призначення через розкриття специфічних ознак цієї категорії земель; визначити місце земель сільськогосподарського призначення в системі інших категорій земель; особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення. Необхідно також з'ясувати законодавче регулювання права власності на землю і права землекористування аграрних суб'єктів.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Правові форми використання природних ресурсів у сільському господарстві:
 - а) Правове регулювання водокористування в сільському господарстві;
 - б) Правове регулювання використання надр у сільському господарстві;
 - в) Правове регулювання лісокористування в сільському господарстві.
2. Поняття та склад земель сільськогосподарського призначення; їх пріоритетне значення в системі інших категорій земель.

3. Суб'єкти аграрного землевикористання та види користування землею у сільському господарстві.

4. Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам.

5. Підстави та порядок відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Контрольні питання:

1. Яких екологічних вимог необхідно дотримуватися при використанні природних ресурсів у сільському господарстві?

2. Права та обов'язки суб'єктів аграрного підприємництва щодо використання природних ресурсів?

3. Які землі належать до земель сільськогосподарського призначення? На якій підставі відбувається визначення земель придатних для сільського господарства?

4. Кому і з якою метою передаються у власність і користування землі сільськогосподарського призначення?

5. Чим зумовлене законодавче визнання пріоритетності земель сільськогосподарського призначення в системі інших категорій земель?

6. Визначте форми власності на землю та їх особливості.

7. Чи вважаєте Ви обґрунтованим вилучення з земельного законодавства України положень про «колективну форму власності на землю»? Обґрунтуйте свою точку зору на основі аналізу норм земельного та інших галузей законодавства.

8. За якими ознаками можна розмежувати право постійного користування землею та право оренди землі?

9. Перелічіть суб'єктів права постійного користування землею.

10. Які особливості використання земельних ділянок для садівництва?

11. Які особливості використання земельних ділянок для городництва?

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Види юридичної відповідальності сільськогосподарських товаровиробників за шкоду, заподіяну природним об'єктам.

2. Проведіть порівняльну характеристику права постійного користування землею та права оренди землі.

3. Проведіть порівняльну характеристику відшкодування збитків землевласникам і землекористувачам та відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Товариством з обмеженою відповідальністю «Гірка» систематично зливались виробничі відходи з надлишковим вмістом хімічних речовин на сусідні землі, що належали фермерському господарству сім'ї Івасюків.

Виявивши забруднення земель, голова фермерського господарства

звернувся до суду з позовом про відшкодування збитків.

Чи підлягає цей позов задоволенню?

Чи можна притягнути винних осіб до кримінальної або адміністративної відповідальності?

2. За кошти колективного сільськогосподарського підприємства «Україна» у селі Ковалівка було збудовано клуб на землях сільськогосподарського призначення. У зв'язку з тим, що в результаті будівництва у колективному сільськогосподарському підприємстві зменшилась площа сільськогосподарських угідь, районний прокурор вважає, що необхідно відшкодувати втрати сільськогосподарського виробництва.

Чи обґрунтовані вимоги прокурора?

Який порядок та розміри визначення втрат сільськогосподарського виробництва, що підлягають відшкодуванню?

3. Сім'я Б. на Закарпатті відповідно до чинного законодавства займається зеленим туризмом. Для забезпечення збільшення обсягу послуг голова сім'ї звернувся із заявою до органу місцевого самоврядування щодо виділення земельної ділянки для створення пункту технічного обслуговування автомобілів громадян, яка розташована в межах земель рекреаційного призначення. Відповідна рада відмовила у виділенні земельної ділянки.

Чи правомірна відмова органу місцевого самоврядування?

Який порядок надання земельних ділянок за рахунок земель рекреаційного призначення?

4. Сільськогосподарський кооператив уклав договір оренди на земельну частку (пай) з асоційованими членами кооперативу на поточний рік. У договорах зазначалось, що кожний орендодавець передає в оренду земельну частку площею 4,46 га в умовних кадастрових гектарах вартістю 21330 грн. Орендатор в особі с/г кооперативу зобов'язався від 30.08 до 30.11 кожного року сплачувати за оренду 213 грн. або продукцією на цю суму. Після збирання врожаю зазначена сума була виплачена, але орендодавець вважає, що ця сума надто занижена і звернувся за роз'ясненням в дорадчу службу.

Визначити коло суспільних правовідносин.

Як визначається орендна плата за земельні частки (паї) на поточний рік? Яку відповідь дасть юрисконсульт орендодавцям?

5. Працівниками лісової охорони було виявлено, що громадянка Павлик самовільно випасала корову у лісових культурах на площах, призначених для лісовідновлення, в результаті чого знищено лісові культури віком до 3-х років на площі 0,01 га.

Яку відповідальність необхідно застосувати за це правопорушення?

Підрахуйте заподіяну шкоду на основі затверджених такс.

6. Підприємець М. мав намір отримати в оренду озеро з метою риборозведення.

У сільській раді, до якої він звернувся, йому пояснили, що для цього він має отримати в оренду земельну ділянку під озером, а також отримати в оренду сам водний об'єкт. Крім того, для уникнення непорозумінь бажано оформити дозвіл на спеціальне водокористування та на вилучення живих рибних ресурсів з природного середовища їх перебування. Тільки після вчинення вказаних дій питання про надання в оренду земельної ділянки може бути розглянуто.

Дайте детальний правовий аналіз ситуації.

Література:

1. Багай Н.О. Розвиток законодавства України про охорону земель: проблеми і перспективи. Матеріали Міжрегіональної науково-практичної конференції «Забезпечення екологічної безпеки – обов'язок Української держави» (Івано-Франківськ, 24-25 вересня 2004 року). Івано-Франківськ, 2004. С.137-142.
2. Береговий В.К. Екологічні проблеми використання земель у сільському господарстві України. *Агросвіт*. 2011. № 13-14. С. 25-28.
3. Гринчук Ю.С. Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів. *Агросвіт*. 2013. №10. С.7-9.
4. Вівчаренко О.А. Гарантії права власності на землю в Україні. Івано-Франківськ, 2006. 196 с.
5. Возняк Р. П. Земельно-правовий процес : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Р. П. Возняк, М. Г. Ступень, Г. Д. Гуцуляк. Львів : 2008. 327 с.
6. Гетьман А. П. Земельне право України : Підручник / А.П.Гетьман. Х. : Вид-во «Право», 2012. 72 с.
7. Гуревський В.К. Право приватної власності громадян України на землі сільськогосподарського призначення: моногр. Одеса: Астропринт, 2000. 136 с.
8. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: [монографія] / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Київ : Вид. О. М. Ешке, 2014. 268 с.
9. Єрмоленко В.М., Курило В.І., Кичилюк Т.С. Правове забезпечення охорони та раціонального використання земельних ресурсів: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В.І.Курило (ред.). К. : Магістр-XXI сторіччя, 2007. 248с.
10. Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар / А.М.Мірошніченко. К. : ЦУЛ, 2013. 512 с.
11. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник / [Титова Н.І., Федорович В.І., Ващишин М.Я. та ін.]; за ред. Н.І.Титової. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
12. Каракаш І.І. Право собственности на землю и право землепользования в Украине: Научно-практическое пособие. К.: Истина, 2004. 216 с.
13. Каракаш І. І. Право власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні. Одеса: Юрид. Література, 2017 р. 368 с.
14. Кобецька Н. Р. Дозвільна система у сфері користування надрами. *Право і суспільство*. 2014. № 3. http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/3_2014.pdf
15. Кобецька Н. Р. Договірне регулювання надрокористування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. http://www.lsej.org.ua/3_2015/30.pdf.
16. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. Монографія. К.: Логос, 2011. 688 с.
17. Літошенко О. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення. *Підприємництво, господарство і право*, 2016. С. 125–128.
18. Макарова Н. С. Економіка природокористування: навч. посібник / Н.С.Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук. К. : ЦУЛ, 2007. 322 с.

19. Газуда М. В., Ерфан В. Й., Газуда С. М. Удосконалення державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія Економіка. Випуск 2(4). Частина 2, 2015. С. 18 -23.
20. Сказко І. Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення для ведення городництва. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1(13). С. 177–185.
21. Степенко О.В. Екологічні основи раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2013. С. 146-153.

Законодавство:

1. Конституція України.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р.
3. Кодекс України про надра від 7 липня 1994 року
4. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р.
5. Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 р.
6. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 р.
7. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р.
8. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р.
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р.
10. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р.
11. Закон України « Про оренду землі » від 06.10 1998 р.
12. Закон України “Про охорону земель” від 19.06.2003 р.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам» № 284 від 19.04.1993 р.
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розміри та порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню» №1279 від 17.11.1997 р.
15. Про затвердження порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р.
16. Про затвердження порядку проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р.
17. Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами: наказ Мінприроди України від 29.08.2011, зареєстрований в Мінюсті України 19.09.2011 р.
18. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 р.
19. Про затвердження Порядку спеціального використання лісових ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р.
20. Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р.
21. Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р.
22. Про затвердження Порядку відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування: постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.1996 р.
23. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону і раціональне використання водних ресурсів: наказ Мінприроди України від 20.07.2009 р.

Тема 11. Правове регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств

Різновидом господарської діяльності є виробничо-господарська діяльність аграрних товаровиробників – врегульовані нормами аграрного права суспільні відносини, спрямовані на самостійне і систематичне виробництво сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження, її перероблення, збереження і реалізацію, а також виробництво інших матеріальних цінностей у підсобних виробництвах і промислах з метою одержання прибутку. При вивченні теми студенти повинні з'ясувати зміст виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, принципи її здійснення. Характеристика основних напрямів діяльності аграрних суб'єктів повинна базуватись на аналізі нормативно-правових актів, що регулюють основні галузі сільськогосподарського виробництва.

Слід дослідити фінансову діяльність с/г підприємств як внутрішньогосподарські та зовнішньо-господарські відносини з приводу фінансового забезпечення і реалізації статутних цілей та завдань підприємства. Аналізуючи фінансову діяльність, варто зосередити увагу на нормативному регулюванні даного питання, джерелах фінансування діяльності підприємств, особливості оподаткування тощо.

Що стосується питання трудових відносин, то студенти насамперед повинні пригадати загальне нормативне регулювання трудових відносин та особливості праці в сільському господарстві, що дасть змогу виявити особливості в регулюванні трудових відносин в сільському господарстві.

При викладі відповідей на питання слід акцентувати увагу саме на особливостях вказаних інститутів аграрного права. При цьому бажано посилатись на локальні нормативно-правові акти сільськогосподарських підприємств та акти рекомендаційного характеру.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття і зміст виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.
2. Правове регулювання спеціалізації сільськогосподарського виробництва та організації його основних галузей (рослинництво, тваринництво, виробництво рибної продукції та ін.).
3. Правове забезпечення ведення основних допоміжних галузей виробництва (садівництво, виноградарство, птахівництво та ін.).
4. Правове регулювання фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств.
5. Оподаткування сільськогосподарських підприємств.
6. Загальна характеристика і особливості правового регулювання трудових відносин в сільськогосподарських підприємствах.

Контрольні питання:

1. Які основні та додаткові види діяльності здійснюються сільськогосподарськими підприємствами?
2. Яким актам аграрного законодавства належить визначальна роль у забезпеченні спеціалізованого правового регулювання внутрішніх фінансових

відносин у сільськогосподарських підприємствах?

3. Визначте основний нормативно-правовий акт, яким врегульовано вирощування зернових культур.

4. Форми розрахунків сільськогосподарських підприємств.

5. Які пільги при оподаткуванні с/г підприємств?

6. Умови сплати фіксованого с/г податку?

7. Яким чином здійснюється охорона праці окремих категорій працюючих в сільському господарстві.

8. В якій мірі законодавство про працю розповсюджується на трудові відносини у сільському господарстві (на прикладі сільськогосподарських кооперативів та фермерських господарств)?

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Поясніть, чи відповідає Конституції України роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, згідно з яким у випадках, коли актами чинного законодавства про кооперативи й колективні сільськогосподарські підприємства або їхніми статутами або іншими нормативно-правовими актами врегульовано питання про трудову дисципліну, види дисциплінарних стягнень і порядок їх застосування, слід виходити з цих актів, а не загальних положень КЗпПУ (пп. 3) п. 35 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 р. № 9)?

2. Види та форми спеціалізації сільськогосподарських підприємств.

3. Визначте нормативно-правове регулювання виробництва та реалізації цукру.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. У статуті сільськогосподарський кооператив «Довіра» основним напрямком своєї діяльності визначив виробництво зернових культур, цукрового буряку, соняшнику та інших культур, а також їх реалізацію. У зв'язку із плануванням діяльності кооперативу на наступний виробничий рік голова загальних зборів доповів, що за минулий рік кооператив не одержав запланованих результатів від виробництва та реалізації зернових культур, цукрового буряку, соняшнику, а тому запропонував: побудувати олійницю; культивувати овочі і побудувати завод по їх переробці; вирощувати сорго, а також укласти договори по його закупівлі в інших виробників; налагодити виробництво віників, кошиків та інших виробів; реалізувати всю цю продукцію для одержання прибутків. Загальні збори ці пропозиції прийняли.

Чи законне рішення загальних зборів? Якщо ні, то як повинен був вирішити це питання кооператив?

2. Щербина, отримавши у спадок земельну ділянку сільськогосподарського призначення розміром 6 га, став на облік як особа, що займається веденням ОСГ, і вирішив займатися виробництвом лікарських

рослин. З цією метою 2 га він засіяв ехінацеєю, 2 га – маком снодійним, 1 га – коноплями посівними (технічними), 1 га – чебрецем. Вказані насадження були виявлені працівниками поліції. Щербину за вирощування нарковмісних рослин (маку та конопель) притягли до адміністративної відповідальності, наклавши штраф у розмірі 30 неоподатковуваних доходів громадян. Щербина, вважаючи стягнення незаконним, оскаржив дії поліції до суду.

Надайте правову оцінку ситуації.

3. У с/г кооперативі «Прогрес», який спеціалізувався на тваринництві, було організовано підсобне виробництво з виготовлення глиняних глечиків і корит для годівлі худоби. Він здійснював свою діяльність силами членів кооперативу і найманих працівників, а як сировину використовував місцеві доступні корисні копалини – глину та пісок.

Держадміністрація заборонила діяльність цього підсобного виробництва, мотивуючи тим, що: 1) вона не пов'язана з виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції тваринництва; 2) використовується праця осіб, які не є членами кооперативу; 3) мають місце порушення законодавства про надра, оскільки кооператив не отримав відповідного дозволу на розробку глини та піску.

Які правові підстави і умови організації та розвитку підсобних виробництв і промислів у сільському господарстві?

Чи відповідає чинному законодавству рішення держадміністрації?

4. Павленко, його дружина та син, отримавши земельні паї в натурі після ліквідації КСП загальною площею 9 га, заснували фермерське господарство. Голова цього господарства Павленко закупив бурих лисиць і побудував звіроферму. Частину земельної ділянки було засіяно конюшиною для подальшого її обміну на м'ясо для годівлі лисиць, частину засіяли насінням лікарських рослин. На реалізацію виробленої продукції Павленко уклав угоди з різними замовниками.

Чи правомірні дії голови фермерського господарства?

Надайте обґрунтовану письмову відповідь.

5. Громадянин К., будучи членом фермерського господарства «Надія», протягом року отримував оплату праці виробленою сільськогосподарською продукцією. Після того як з'ясувалося, що розрахунок з ним та іншими членами фермерського господарства здійснювався сільськогосподарською продукцією за цінами, що значно перевищують ринкові, К. звернувся до суду.

Обґрунтуйте рішення, яке має прийняти суд. Охарактеризуйте можливі форми оплати праці у сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм.

Література:

1. Багай Н.О. Особливості законодавства про виробничо-господарську діяльність в аграрному секторі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія

«Право». 2017. № 46. Том 1. С.101-104.

2. Бакай Ю.Ю. Правова регламентація відносин по вирощуванню та реалізації насіння соняшнику в Україні: монографія. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2016. 152 с.
3. Бугера С.І. Аграрно-правове забезпечення якості сільськогосподарської продукції в Україні : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.06 / С. І. Бугера; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2013. 32 с.
4. Добругік Т.П., Радова О.В. Особливості оподаткування діяльності сільськогосподарських товаровиробників: сучасний стан та перспективи / Облік і оподаткування: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / ред. Р. В. Кузіна. Харків: «Діса плюс», 2019. С. 102-123.
5. Лямцева Т.В. Правове забезпечення виробничо-господарської діяльності державних спеціалізованих сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2001.
6. Магопєць О.А. Оптимізація податкового навантаження сільськогосподарських товаровиробників в умовах застосування спрощеної системи оподаткування. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки: [зб. наук. пр.]. Кропивницький: ЦНТУ. 2017. Вип. 31. С. 160 – 171.
7. Науково-практичний коментар Закону України Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою / За ред. А.М. Статівки. Харків: Юрайт, 2013. 432 с.
8. Полюхович Л.І. Правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації в країні у контексті вимог СОТ: монографія. Київ: Вид. О.М. Ешке, 2014. 208 с.
9. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: навч. посіб. / за ред. А. М. Статівки. Харків: Юрайт, 2015. 241 с.
10. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : [монографія] / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків : Право, 2012. 448 с.
11. Самсонова Я.О. Правові засади виробництва й реалізації виноградної продукції в Україні: монографія. Харків: С.А.М., 2012. 176 с.
12. Святченко Л.О. Правове регулювання цукробуряківництва в Україні. Монографія. Київ-Ніжин: видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 144с.
13. Сідоренко Р.В. Оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: http://bses.in.ua/journals/2016/12-2_2016/34.pdf .
14. Станіславський В. П. Правове регулювання насінницької діяльності в Україні: монографія. Харків: Право, 2006. 160 с.
15. Статівка А.М. Про локальне нормативно-правове регулювання фінансових відносин за участю сільськогосподарських підприємств. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку*: Міжнар. наук.-практ. конф., м. Донецьк, 6-7 берез. 2015 р. Донецьк, 2015. С. 80–81.
16. Статівка А. М. Співвідношення поняття господарська діяльність та виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 35 – 42.
17. Суперсон Ю.В. Правове регулювання бджільництва в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.06 / Ю. В. Суперсон; КМ України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2013. 19 с.

Законодавство:

1. Цивільний Кодекс України від 16.01.03 р.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р.
4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р.

5. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 р.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р.
7. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 4 липня 2002 р.
8. Про племінну справу в тваринництві: Закон України від 17 червня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 27.
9. Про ветеринарну медицину: Закон України (у ред. від 16.10.2020 р.).
10. Про бджільництво: Закон України від 2 лютого 2000 р.
11. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 6 лютого 2003 р.
12. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 8 липня 2011 р.
13. Про молоко та молочні продукти: Закон України від 24 червня 2004 р.
14. Про насіння і садивний матеріал: Закон України від 26 грудня 2002 р.
15. Про захист рослин: Закон України від 14 жовтня 1998 р.
16. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18 травня 2017 р.
17. Про аквакультуру: Закон України від 18 вересня 2012 р.
18. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 р.
19. Про пестициди і агрохімікати: Закон України від 2 березня 1995 р.
20. Про карантин рослин: Закон України від 30 червня 1993 р.
21. Про виноград та виноградне вино: Закон України від 16 червня 2005 р.
22. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин: Закон України від 4 червня 2009 р.

Тема 12. Правове забезпечення безпечності та якості сільськогосподарської продукції

Тема 13. Екологізація аграрного виробництва

Конкурентоспроможність продукції українських сільськогосподарських товаровиробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках залежить від її якості та екологічної безпечності. При підготовці до семінарського заняття студенти повинні ознайомитися із нормативними вимогами безпечності та якості с/г продукції, правами, обов'язками та відповідальністю виробників, постачальників і продавців щодо забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції, а також державне регулювання цього питання

Одним із принципів забезпечення безпечності та якості с/г продукції є екологізація аграрного виробництва, що, по-перше, має перешкоджати негативному впливу виробничих процесів на стан навколишнього середовища, а, по-друге, сприяти забезпеченню якості та безпечності сільськогосподарської продукції, що виробляється. Студентам необхідно з'ясувати суть екологізації, основні форми її реалізації.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 10 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття безпечності та якості сільськогосподарської продукції за законодавством України.

2. Права, обов'язки та відповідальність виробників, постачальників і продавців щодо забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції.

3. Державне регулювання відносин щодо забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції.

4. Сертифікація як нормативні засади якості і безпечності сільськогосподарської продукції.

5. Реалізація та правове забезпечення принципу екологізації аграрного виробництва.

6. Органічне сільськогосподарське виробництво та його правова регламентація.

7. Правові засади використання ГМО при виробництві сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Контрольні питання:

1. Назвіть способи забезпечення належної якості сільськогосподарської продукції.
2. Які документи підтверджують якість та безпечність с/г продукції?
3. Як Ви розумієте екологізацію аграрного виробництва?
4. Які вимоги до виробництва органічних харчових продуктів?
5. Які правила виробництва органічної продукції тваринництва?
6. Порядок створення та ведення Державних реєстрів ГМО.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Визначте процедуру сертифікація органічного виробництва.
2. Процедура маркування (на прикладі маркування насіння соняшнику).

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Державне сільськогосподарське підприємство «Інновація» у рахунок державного плану закупівель здало до м'ясокомбінату 100 голів великої рогатої худоби та 60 свиней. М'ясокомбінат відмовився прийняти худобу, мотивуючи свої дії відсутністю ветеринарних документів, які засвідчують стан здоров'я тварин.

Підприємство, вважаючи відмову безпідставною, звернулося до суду з позовом про стягнення з м'ясокомбінату вартості перевезення тварин і сплату неустойки, посилаючись на Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», відповідно до якого м'ясні продукти можуть продаватися на агропродовольчих ринках за умови їх перевірки на придатність для споживання перед їх продажем, тобто після забою.

Які вимоги висуваються до виробництва харчових продуктів?

Які документи засвідчують їх придатність до споживання людиною?

2. Голова фермерського господарства «Світанок», що спеціалізується на виробництві сільськогосподарської продукції рослинного походження, вирішив отримати статус виробника органічної сільськогосподарської продукції та займатися її виробництвом на земельних ділянках, що належать йому на праві приватної власності.

Надайте юридичну консультацію щодо умов отримання статусу виробника органічної сільськогосподарської продукції та правил виробництва органічної сільськогосподарської продукції за законодавством України.

3. Правління сільськогосподарського виробничого кооперативу «Садівничий» прийняло рішення про перехід з традиційного виробництва продукції садівництва до виробництва органічної продукції. Задля цього було створено 10-метрову буферну зону від краю дороги, щоб відмежуватися від зон традиційного сільськогосподарського виробництва сусідніх господарств. Керівникам структурних підрозділів СВК також надана вказівка про заборону використання хімічних добрив та засобів захисту дерев.

Після цього господарство розпочало продаж органічної продукції садівництва, розробивши власний дизайн етикетки «Органік-фрукт».

Які нормативні вимоги висуваються до виробників органічної продукції та сировини?

Який порядок та правила виробництва і маркування органічної сільськогосподарської продукції рослинного походження?

Яку продукцію відповідно до положень чинного законодавства можна вважати органічною?

Література:

1. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія / О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Харків: Право, 2013. 326 с.
2. Багорка М. О. Основні складові мотиваційного механізму екологізації аграрного виробництва. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 1-1. С. 62-66. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/bnav_2018_1-1_15.pdf
3. Бугера С.І. Аграрно-правове забезпечення якості сільськогосподарської продукції в Україні : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.06 / С. І. Бугера; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2013. 32 с.
4. Бугера С. Адаптація законодавства України з питань якості сільськогосподарської продукції до міжнародних вимог. *Публічне право: науково-практичний юридичний журнал*. 2015. № 2. С. 194 - 199.
5. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: [монографія] / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Київ : Вид. О. М. Ешке, 2014. 268 с.
6. Кайдашов В.С. Організаційно-правові засади безпечності та якості сільськогосподарської продукції : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.06 / В. С. Кайдашов; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". Х., 2012. 19 с.
7. Кондратьєва К.А. Правове регулювання екологічної безпеки в сфері сільськогосподарського виробництва в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / К. А. Кондратьєва; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2013. 16 с.

8. Кравець Н.В. Щодо поняття та змісту принципу екологізації аграрного виробництва як принципу аграрного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(2). С. 127-130.
9. Лушпасв С. О. Поняття органічної сільськогосподарської продукції: правові питання. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 238–242.
10. Оверковська Т. Правові засади екологізації аграрного виробництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 6. С. 136-141.
11. Полюхович Л. І. Правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації в країні у контексті вимог СОТ: монографія. Київ: Вид. О.М.Ешке, 2014. 208 с.
12. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: навч. посіб. / за ред. А. М. Статівки. Харків: Юрайт, 2015. 241 с.
13. Хоменко В.Р., Соломка О.М. Органічне виробництво в Україні і світі в контексті забезпечення сталого розвитку. URL: <https://www.stu.cn.ua/media/files/conference/inn2019-z.pdf>
14. Щербак Е. А. Аналіз розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні. *Продуктивність агропромислового виробництва*. 2018. Вип. 30. С. 145-157. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Pav_2018_30_18.pdf

Законодавство:

1. Про концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 р.
2. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р.
3. Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини»: Закон України від 06.09.2005 р.
4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р.
5. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р.
6. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України від 14.01.2000 р.
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р.
8. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 р.
9. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р.
10. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів: Закон України від 06.12.2018 р.
11. Про затвердження Порядку державної реєстрації генетично модифікованих організмів джерел харчових продуктів, а також харчових продуктів, косметичних та лікарських засобів, які містять такі організми або отримані з їх використанням : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2009 р.
12. Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2009 р.
13. Про затвердження тимчасових критеріїв безпеки поводження з генетично модифікованими організмами та провадження генетично-інженерної діяльності у замкненій системі : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2008 р.
14. Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р.
15. Про затвердження Переліку харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту генетично модифікованих організмів: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 листопада 2010 р.

16. Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р.

Тема 14. Договірне регулювання аграрних правовідносин

Слід зазначити те, що аграрне право не визначає загальні положення про договори, правочини; всі аграрно-правові договори підпорядковуються загальним правилам цивільного законодавства. Аналіз договірних відносин сільськогосподарських підприємств базується на знаннях норм цивільного права про договірні зобов'язання. Разом з тим договори, стороною яких виступають сільськогосподарські підприємства, мають свою специфіку, пов'язану зі статутною діяльністю сторін. Відповідно, зі всієї системи договорів, які можуть укладати сільськогосподарські суб'єкти, необхідно вибрати найбільш специфічні види договорів і проаналізувати їх, посилаючись на відповідні нормативно-правові акти.

Щоб досягти як практичної, так і наукової мети в аграрному праві провадиться класифікація договорів у сільському господарстві за певними ознаками. Серед основних видів договорів слід проаналізувати із купівлі-продажу, дарування, ренти; при цьому як різновид зобов'язань купівлі-продажу виокремлюються роздрібна купівля-продаж, поставка, контрактація сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, міна.

Формування державних ресурсів сільськогосподарської продукції, забезпечення населення продовольством, а переробних підприємств – сировиною значною мірою залежать від чітко налагодженої системи договірних відносин із закупівель цієї продукції у сільськогосподарських товаровиробників за договорами контрактації. Особливе місце в системі реалізації сільськогосподарської продукції український законодавець відводить біржовим договорам, розвиток яких покладається на спеціалізовані аграрні біржі (цьому виду договорів буде присвячено окреме семінарське заняття).

Потреба в рентабельному й конкурентоспроможному вітчизняному виробництві продуктів харчування та сировини змушує аграрних підприємців активно використовувати досвід вітчизняної та закордонної аграрної науки й новітні енергозберігаючі, еколого безпечні технології. Тому в умовах ринкової економіки дедалі більшого значення набувають договори на створення і використання результатів науково-технічної діяльності.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 11 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Поняття, види та особливості договірних зобов'язань в АПК.
2. Загальна характеристика договірних відносин по реалізації сільськогосподарської продукції.
3. Договори матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.
4. Договори виробничо-технічного обслуговування в сільському господарстві.

Контрольні питання:

1. Які особливості притаманні аграрно-правовим договорам?
2. Назвіть основні критерії для класифікації договорів у сільському

господарстві та види таких договорів.

3. Шляхом укладення яких договорів аграрні товаровиробники мають можливість здійснювати реалізацію своєї продукції?

4. Прокласифікуйте договори на використання науково-технічної продукції у сільському господарстві.

5. Які особливості договорів кредитування за участю аграрного суб'єкта?

6. Порядок розгляду спорів, які виникають з договірних відносин, однією зі сторін в яких є суб'єкти аграрного підприємництва.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Здійсніть класифікацію договірних зобов'язань за різними критеріями.

2. Особливості укладення та виконання договорів контрактації в аграрному секторі.

3. Охарактеризуйте договір фінансового лізингу за участю аграрних товаровиробників.

Практичні завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Правління колективного сільськогосподарського підприємства «Зоря» запропонувало вам, як приватному адвокату, підготувати проект договору купівлі-продажу цукру іноземній торговій фірмі.

Виконайте замовлення клієнта.

Які нормативно-правові акти слід використати при підготовці такого контракту?

2. Колективне сільськогосподарське підприємство «Сяйво» уклало договір з приватним підприємством «Комплекс» на будівництво приміщення ферми для великої рогатої худоби. У зв'язку з тим, що будівництво ферми не було завершено у встановлений строк і худоба утримувалась в старому холодному приміщенні, 15 корів загинуло.

В договорі зазначалось, що «за прострочення виконання договору підрядчик несе відповідальність згідно з вимогами чинного законодавства».

Як юрист колективного сільськогосподарського підприємства, підготуйте претензію від імені підприємства. Обґрунтуйте розмір відповідальності підрядника.

3. Державне с/г підприємство закупив у фермера 200 ц сортового жита і здав його державі в рахунок виконання договору контрактації.

Дайте правову оцінку цих дій.

4. У проекті договору між СГК «Мрія» і райагрохімслужбою на виконання робіт з агрохімічного обслуговування (грунтів, наземних вод (водоймищ), артезіанських колодязів та ін.) було зазначено:

- основна кількість робіт виконується під час весняно- та осінньо-польового сезонів;
- робоча сила надається замовником у кількості та у строки (навіть дні), названі виконавцем;
- засоби пересування, житлове приміщення для робітників виконавця, виробниче приміщення, харчування надаються виконавцю безкоштовно, тобто за рахунок замовника;
- після відбору зразків замовник переводить на розрахунковий рахунок виконавця аванс у розмірі 75 % договірної вартості робіт;
- приймально-здавальний акт складається один — після виконання всього обсягу робіт — для здійснення кінцевого розрахунку;
- у разі неявки представника замовника акт складається без його участі з повідомленням райдержадміністрації;
- у разі ненадання робітників, транспорту, матеріалів, приміщення для робіт, житла працівникам у зазначені строки простій технічного персоналу виконавця оформляються актом в односторонньому порядку; у разі неявки замовника оплачується замовником у розмірі затвердженої вартості техніко-дня за кожний день простою.

Правління СГК «Мрія» не погодилося з умовами договору і звернулось за захистом до суду.

В яких правових відносинах перебували б сторони за договором, якщо б договір було укладено?

Література:

1. Аграрне право України: Навчальний посібник / Харитонов Т. Є., Каракаш І.І. –Одеса: Юридична література, 2017. – 436 с.
2. Гуроров А. О. Теоретико-методологічні засади контрактації в аграрному секторі економіки. *Агросвіт*. 2016. № 15 – 16. С. 14 – 21.
3. Замрига А.В. Загальні аспекти та перспективи правового регулювання контрактації сільськогосподарської продукції. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 87 – 91.
4. Осадько А.С. Роль договору лізингу в сільському господарстві. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Право. Київ, 2014. Вип. 197, ч. 2. С. 91–95.
5. Марич Х. М. Поняття, особливості та види договорів в агропромисловому комплексі. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Юридичні науки. 2015. № 813. С. 324-330. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_53.
6. Муді Р. Експортно-імпорتنі операції з країнами ЄС: сільськогосподарська продукція : посіб. з правових питань / Р. Муді, О. Поліводський. К. : Європейська Комісія, 2005. 106 с.
7. Осадько А.С. Правове регулювання лізингових відносин за участю сільськогосподарських товаровиробників: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2016. 20 с.
8. Поліводський О.А. Правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. Київ, 1999. 17 с.

9. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: навч. посіб. / за ред. А. М. Статівки. Харків: Юрайт, 2015. 241 с.
10. Світличний О. П., Гуд А. М. Адміністративний договір в аграрному секторі економіки України. *Приватне та публічне право*. 2017. № 4. С. 106 – 109.
11. Статівка А.Н. Договори в агропромисловому комплексі України в умовах ринка. Харків: Право, 1997. 239 с.
12. Статівка А.М. Договори в системі агропромислового комплексу України в умовах ринкових відносин: автореф. дис. ...доктора юридичних наук. Харків, 1998. 32 с.
13. Статівка А. Н. Новые виды договорных отношений с участием аграрных товаропроизводителей : монография. Х.: Право, 1999. 124 с.

Законодавство:

1. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р.
3. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р.
4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004р.
5. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України від 17.07.1997 р.
6. Про аграрні розписки: Закон України від 6 листоп. 2012 р.
7. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 4 липня 2002 р.
8. Про оренду землі: Закон України від 6 жовтня 1998 року
9. Про вивіз (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину: Закон України від 7 травня 1996 р.
10. Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур: Закон України від 10 вересня 1999 р.
11. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 р.
12. Про пестициди і агрохімікати: Закон України від 02.03.1995 р.

Тема 15. Правове регулювання аграрного ринку

Особливе місце в системі реалізації сільськогосподарської продукції український законодавець відводить біржовим договорам, розвиток яких покладається на спеціалізовані аграрні біржі.

Заставні закупівлі сільськогосподарської продукції є новим інструментом, який є характерним саме для аграрного законодавства, оскільки найбільш повно враховує та встановлює баланс між індивідуальними інтересами та інтересами суспільства в цілому.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 12-13 (4 год.)

Питання для обговорення:

1. Правові засоби формування аграрного ринку.
2. Загальна характеристика учасників аграрного ринку.
3. Правове становище аграрної біржі, її функції.
4. Правове становище Аграрного фонду, його повноваження.

5. Загальна характеристика оптових ринків сільськогосподарської продукції.
6. Державне регулювання цін на окремі види сільськогосподарської продукції.
7. Правове регулювання ринку зерна:
 - а) Загальна характеристика суб'єктів ринку зерна;
 - б) Порядок декларування зерна;
 - в) Правове регулювання контролю якості зерна;
 - г) Порядок здійснення заставних закупок зерна;
 - д) Порядок здійснення державних форвардних закупівель зерна.

Контрольні питання:

1. Що таке «організований аграрний ринок»?
2. Які види с/г продукції є об'єктами державного цінового регулювання?
3. Порядок встановлення мінімальних та максимальних інтервенційних цін.
4. Який порядок набуття юридичною особою статусу оптового ринку?
5. Які основні напрями діяльності оптового ринку?
6. Охарактеризуйте державну політику щодо оптових ринків сільськогосподарської продукції.
7. Як Ви розумієте поняття «ресурси зерна державного продовольчого резерву»?
8. Поняття бюджетної позики у межах режиму державних заставних закупівель.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

5. Дайте порівняльну характеристику ф'ючерсних і форвардних контрактів на реалізацію сільськогосподарської продукції.
6. Порядок здійснення товарних та фінансових інтервенцій.
7. Визначте порядок:
 - а) декларування зерна;
 - б) здійснення заставних закупівель зерна;
 - в) здійснення форвардних закупівель зерна.

Практичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. До вас звернулась група фермерів із замовленням підготувати їм найбільш оптимальні моделі продажу своєї продукції через Аграрну біржу, а також роз'яснити порядок укладення контрактів на біржі, в тому числі з іноземними покупцями.

Підготуйте необхідне роз'яснення.

2. Фермер Свиридов мав 50 га ріллі і стільки ж землі під сінокіс із розташованими на ній природними водоймами. Він засіяв 25 га ріллі озимою

пшеницею, а решту земельної ділянки засадив тютюном. Облдержадміністрація дала вказівку Свиридову засіяти всю площу орної землі озимою пшеницею, мотивуючи тим, що область зобов'язалася передати державі на закупівлю на 500 тис. т зерна більше, ніж у минулому році. Водночас облдержадміністрація попередила Свиридова, що фермерське господарство повинно займатися виробництвом сільськогосподарської продукції і сировини, а не тютюну, який до них не належить. Проте Свиридов уклав форвардну угоду з Харківською тютюновою фабрикою про реалізацію їй тютюну.

Оцініть дану ситуацію і дайте письмову відповідь на такі запитання: якою правосуб'єктністю володіють фермерські господарства; чи правомірні вимоги облдержадміністрації?

Охарактеризуйте форвардну угоду.

Література:

1. Батигіна О. Особливості правового регулювання оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні. *Вісник Академії правових наук України* : Збірник наукових праць. 2012. №3. С.159-167.
2. Бойко, В. Оптові ринки сільськогосподарської продукції як перспективні напрям розвитку підприємництва. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2020 № 1. С 78-87.
3. Внукова Н. М., Уркевич В. Ю. Організаційно-правові питання залучення інвестицій в аграрний сектор та біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1. С. 11-18.
4. Грецька Н. А. Особливості державного регулювання розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. Вип. 3(2). С. 126-133.
5. Коваленко Т. Набуття статусу оптового ринку сільгосппродукції. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/1866-nabuttia-statusu-optovoho-ryнку-silhospproduktsii.html>
6. Корнієнко В. М. Деякі питання правового регулювання аграрного ринку України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 248–252.
7. Мартинова Л.В. Правові аспекти регулювання ринку зерна в Україні. URL: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/620/1/134-137.pdf>
8. Покальчук М.Ю. Правове становище аграрного фонду. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 1. С. 97-102.
9. Правове становище оптових ринків сільськогосподарської продукції. *Вісник Львівського університету*. Сер. : Юридична. 2013. Вип. 58.

Законодавство:

1. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 р.
2. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25 червня 2009 р.
3. Про Концепцію розвитку біржового ринку сільгосппродукції: Постанова Кабінету Міністрів України №848 від 05.08.1997 р.
4. Про затвердження Типових правил біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією: Наказ Міністерства сільського господарства і продовольства, Міністерства економіки, Міністерства фінансів України № 103/44/62 від 03.04.1996 р.
5. Методика визначення мінімальної та максимальної інтервенційної ціни об'єкта державного цінового регулювання: постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 159

6. Про затвердження Типових правил роботи оптових ринків сільськогосподарської продукції: наказ Міністерства аграрної політики України від 19.02.2010 р. № 73.
7. Про запровадження державних форвардних закупівель зерна постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 р.
8. Про затвердження Порядку набуття юридичною особою статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції: постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 141
9. Про створення Аграрної біржі: постанова Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2005 р. № 1285.
10. Положення про Аграрний фонд, затвержене постановою Кабінету Міністрів України від 6 липня 2005 р. № 543

Тема 16. Правове забезпечення сільськогосподарської діяльності відповідно до вимог ЄС та СОТ

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що, у свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. З метою вивчення цього питання студентам необхідно ознайомитися із системою аграрного законодавства ЄС, а також способів адаптації національного аграрного законодавства стосовно виробництва сільськогосподарської продукції до вимог законодавства ЄС.

СОТ є однією з найвпливовіших міжнародних економічних організацій, яка визначає умови міжнародної торгівлі, у тому числі і сільськогосподарською продукцією. Перш за все слід прояснити основні терміни, які стосуються теми. Слід мати на увазі, що гармонізація права України та СОТ обумовлюється зобов'язаннями, закріпленими в Протоколі про вступ України до СОТ.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 14 (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Адаптація аграрного законодавства України до вимог законодавства ЄС.
2. Основні категорії та принципи виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції згідно з вимогами законодавства ЄС та права СОТ.
3. Правове регулювання відносин щодо виробництва продукції рослинництва і тваринництва в межах СОТ.
4. Правові вимоги СОТ до переробки та реалізації сільськогосподарської продукції.
5. Спільна аграрна політика та особливості державної підтримки аграрних підприємств в ЄС.

Контрольні питання:

1. Дайте визначення поняття права СОТ.
2. Які правові вимоги СОТ до виробництва сільськогосподарської продукції?

3. Правова регламентація переробки сільськогосподарської продукції з урахуванням вимог СОТ?

4. Правове забезпечення реалізації сільськогосподарської продукції у контексті вимог СОТ?

5. Зміст Угоди СОТ про сільське господарство.

6. В якій угоді містяться вимоги до якості та безпечності продукції?

7. В якому документі міститься перелік зобов'язань України щодо вступу до СОТ?

Практичні завдання:

1. Фермер Олійник А. звернувся до сільськогосподарської дорадчої служби за консультацією. Тривалий час він займався вирощуванням овочів, якість яких відповідала державним стандартам України (ДСТУ). Тепер він планує експортувати вироблену сільськогосподарську продукцію в держави – члени СОТ.

Розтлумачте вимоги до якості та безпечності продукції, що містяться в Угоді СОТ про технічні бар'єри в торгівлі.

2. Міністерство юстиції України виступило в ЗМІ з ініціативою приєднатись до Угода СОТ про державні закупівлі. Фермер Романенко А. звернувся до юридичної консультації за роз'ясненням, які наслідки це буде мати для його бізнесу. Він пояснив, що багато років підряд реалізує вирощену сільськогосподарську продукцію за державними контрактами.

Складіть письмове роз'яснення питання.

Література:

6. Багай Н. О. Міжнародно-правове регулювання аграрних відносин та розвиток аграрного законодавства України. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. - 2014. - Вип. 34. - С. 233-241.
7. Полюхович Л. І. Організаційно-правові питання виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції у контексті вимог СОТ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Лідія Іванівна Полюхович ; кер. роботи Статівка А. М. ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2014. – 18 с.
8. Полюхович Л. І. Правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації в Україні у контексті вимог СОТ : монографія. Київ : Вид. О. М. Ешке, 2014.
9. Богдан А. Й. Про правове регулювання відносин з виробництва та реалізації цукру в Україні в порівнянні з вимогами законодавства ЄС. Юриспруденція: теорія і практика. 2010. № 1. С. 15–20.
10. Богдан А. Й. Щодо правових аспектів виробництва зерна в Україні порівняно з вимогами законодавства Європейського Союзу. Право України. 2009. № 11. С. 201–206.
11. Духневич А. В. Світова організація торгівлі (СОТ) – основа правової системи міжнародної торгівлі. Часопис Академії адвокатури України. 2010. № 3. С. 1–5.
12. Духневич А. В. Ступінь відповідності аграрного законодавства України вимогам і стандартам СОТ. Форум права: електрон. наук. фах. вид. 2011. № 3. С. 243–250.
13. Духневич А. В. Тенденції, перспективи розвитку агропромислового комплексу в умовах участі України в СОТ. Часопис Академії адвокатури України. 2011. № 1. С. 1–5.

14. Коваленко Т. О. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС у сфері ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2005. № 10. – С. 56–66.
15. Полюхович Л. І. Правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації в Україні у контексті вимог СОТ: монографія. Київ: Вид. О.М.Ешке, 2014. 208 с.
16. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: навч. посіб. / за ред. А. М. Статівки. Харків: Юрайт, 2015. 241 с.

Законодавство:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р.
2. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947): міжнародний документ від 30.10.1947 р.
3. Договір про Європейський Союз: міжнародний документ від 07.02.1992 р.
4. Угода про заснування Світової організації торгівлі: міжнародна угода від 15.04.1994 р.
5. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів: міжнародна угода від 15.04.1994р.
6. Угода про сільське господарство: міжнародна угода від 15.04.1994 р.
7. Угода про технічні бар'єри в торгівлі: міжнародна угода від 15.04.1994 р.
8. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі: протокол від 05.02.2008 р.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27.06.2014 р.